

SIVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Resim Ana Bilim Dalı

**PORTRE GELENEĞİNDE YAPI ELEMANI OLARAK TEKSTİL
ÜRÜNLERİNİN KULLANIMI**

Yüksek Lisans Tezi

Alırıza BENEK

Sivas
Ekim 2023

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Resim Ana Bilim Dalı

**PORTRE GELENEĞİNDE YAPI ELEMANI OLARAK TEKSTİL
ÜRÜNLERİNİN KULLANIMI**

Yüksek Lisans Tezi

Alırıza BENEK

Tez Danışmanı
Doç. Bülent BULDUK

Sivas
Ekim 2023

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans Tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

- 1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;
- 2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;
- 3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dâhil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;
- 4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,

beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

.../.../ 2023

Alırza BENEK

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitimin süresinde, araştırma konumun seçiminde ve tezin hazırlanma sürecinde bana yol gösteren, bilgi ve tecrübeleriyle çalışmaya yön veren tez danışmanım Sayın Doç. Bülent Bulduk'a; araştırmamın çeşitli aşamalarında değerli fikirlerinden yararlandığım, öğrenim sürecim boyunca bana emeği geçen tüm hocalarıma ve desteğini her zaman yanımda hissettiğim, yardımlarını esirgemeyen sevgili eşim Sibel Armağan Benek'e ve aileme teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	iii
ŞEKİL LİSTESİ	v
ÖZET	ix
ABSTRACT	xi
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM	9
1. SANATTA YAPI ELEMANI OLARAK ALTERNATİF MALZEME	9
1.1 Sanatta Yapı Elemanı Olarak Alternatif Malzemenin Kullanım Alanları ve Biçimlendirme Teknikleri	9
1.1.1 Portre Sanatında Yapı Elemanı Olarak Alternatif Malzemenin Kullanım Alanları ve Biçimlendirme Teknikleri	20
II. BÖLÜM	35
2. SANATTA ALTERNATİF MALZEME OLARAK TEKSTİL	35
2.1 Sanatta Alternatif Malzeme Olarak Tekstilin Kullanım Alanları ve Biçimlendirme Teknikleri	35
2.2. Portre Sanatında Alternatif Malzeme Olarak Tekstilin Kullanım Alanları ve Biçimlendirme Teknikleri	41
SONUÇ	57
KAYNAKÇA	59
ÖZGEÇMİŞ	69

KISALTMALAR

bkz	: Bakınız
vb	: ve benzeri
yy	: Yüzyıl

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1. Ian Berry, Bound, Denim Üzerine Denim, 120 cm x 120 cm, 2019.....	6
Şekil 2. Gine, Tanrıça Rimba, Ağaç, bakır, çivi, doğal lifler, 2.2 m, 19. YY.	10
Şekil 3. Georges Braque, Bardak Karaf ve Gazete, 62.5 x 28.5, 1914.....	11
Şekil 4. Pablo Picasso, Still Life With The Advertisement, 1913.....	11
Şekil 5. Kurt Schwitters, 1940-1950, Almanya.....	12
Şekil 6. Kurt Schwitters, Merzbau, 1923, New york.....	12
Şekil 7. Hannah Höch, Grotesk, kolaj , 1963.	13
Şekil 8. Pablo Picasso, Mandolin, 1914.	14
Şekil 9. Max Ernst, "Bülbül Tarafından Tehdit Edilen İki Çocuk", 1924.....	15
Şekil 10. Meret Oppenheim, "Hasta Bakıcım", 1936.....	15
Şekil 11. Man Ray, Boyalı Ekmek, Boyanmış Alçı, Ekmek ve Metal Terazî, 1958..	16
Şekil 12. Joseph Cornell, "Medici Princess" (Medici Prensesi), 1948.....	17
Şekil 13. Fernandez Arman, JacquesMahe de la Villegle'nin Robot Portresi, 1963. .	18
Şekil 14. Baldaccini, Sıkıştırılmış Alüminyum Teneke Kutular, 39.5 x 19.5 x 6 cm 1989.	18
Şekil 15. Tom Deininger, "3. Dalga (Sarı Güneş)" 2012.	19
Şekil 16. Rox De Luca, Plastik, Tel, 2022, Plastic-free Kandos workshop responses.	20
Şekil 17. Rox De Luca, Plastikler için Gleaning, Plastik, Tel Kaynak 2021, Rose Bay Beach.....	20
Şekil 18. Sümer heykeli, Taş, M.Ö. 2500-3000.	21
Şekil 19. Roma Portrelerinden Jull SEzar'ın Portresi, M.Ö. 49.....	22
Şekil 20. Fayyum Portresi, Ahşap Üzeri Tempera, M.S. 160-170.....	22
Şekil 21. Pablo Picasso, Ambroise Vollard, 92 x 65 cm, Tuval Üzeri Yağlıboya, 1910, Puşkin Müzesi Moskova.	23
Şekil 22. Man Ray, Alfred Stieglitz, 26.5 x 21.5 cm, Tuval Üzeri Yağlıboya, 1913, Yale Üniversitesi Sanat galerisi, A.B.D.....	24
Şekil 23. Georg Baselitz, Mavi Noktalı Otoportre, Tuval üzeri yağlıboya, 1996.	24
Şekil 24. Gerhard Richter, Gilbert ve George'un portresi, 1975, Ulusal Galeri, Avustralya.	25

Şekil 25. Gottfried Helnwein, Sadece Rock'n Roll II, Karışık Teknik Tuval Üzeri Akrilik ve Yağlıboya, 210 cm x 310 cm, 1993.....	25
Şekil 26. Guiseppe Arcimboldo, Kutsal Roma Germen İmparatoru II. Rudolph, Ahşap Üzeri Yağlıboya, 70.5 x 57.5 cm, 1590, Skokloster Kalesi, İsveç. 26	
Şekil 27. Guiseppe Arcimboldo, Ateş, 1566.....	26
Şekil 28. Raoul Hausmann, “Mekanik Kafa” (Zamanın Ruhü), 1920.....	28
Şekil 29. Francis Picabia, Hanımefendi Picabia, kağıt üzerine kolaj, 1958.	28
Şekil 30. Patrik Prosko, Anamorfoz Atatürk, Atatürk’e ait 539 parçadan oluşan Enstalasyon 2021.	30
Şekil 31. Tom Deininger, 3. Dalga (Sarı Güneş) 2012.	31
Şekil 32. Sergio Roger, Yunan-Roman Geleneğinden ilham alınarak yapılmış Büst, 2021.	32
Şekil 33. Frida Anne-Valérie Dupond .2015, Geri Kazanılmış Kumaş, İğne, İplik, Karışık Teknik	32
Şekil 34. Anne Valerie Dupond, Geri Kazanılmış Kumaş, İğne ve İplik. Karışık Teknik.....	33
Şekil 35. Alberto Burri, ‘Sacco’, 1952.....	36
Şekil 36. Claes Oldenburg, Mu-Mu, 1961, Panza Koleksiyonu, Los Angeles,.....	37
Şekil 37. ‘Mao’, Sigmar Polke, 1972.....	38
Şekil 38. Magdalena Abakanowicz, Embriyoloji, 1978–80	39
Şekil 39. Magdalena Abakanowicz, Embriyoloji, Detay 1978–80.....	39
Şekil 40. Doris Salcedo, 1988-1990, İsimli, Gömlek, alçı, demir. Banco de la República Koleksiyonu, New York.....	40
Şekil 41. Judith Scott, fiber ve buluntu tekstil malzeme, 2004.....	40
Şekil 42. Louise Bourgeois,” Untitled”,goblen ve alüminyum, 2002.....	42
Şekil 43. Lauren Dicioccio: Fostering a Conversation, 2010.	43
Şekil 44. Kate Anderson, Jackie/Time Teapot, düğümlü mumlu iplik, lusit, paslanmaz çelik, 9,75x9x1,75, 2015.....	44
Şekil 45. İrfan Önürmen, Sarkaç/Pentül, 2016.	45
Şekil 46. Cayce Zavaglia, El İşlemesi Tekniği ile Portre Çalışması, 2017, Hudson. 46	
Şekil 47. Cayce Zavaglia, El İşlemesi Tekniği ile Portre Çalışması, 2021, Hudson. 47	
Şekil 48. Bisa Butler, Güvenlik Devriyesi, 2018, Chicago Sanat Enstitüsü.....	48
Şekil 49. Bisa Butler, Kurtulan, 2017.	48

Şekil 50. Benjamin Shine, Karışık Teknik, Tül.....	49
Şekil 51. Debbie Smyth, “Tasarımdan Yaradılışına” Gerilmiş İpliklerle Desen Çalışması 2017.	50
Şekil 52. Debbie Smyth, If In Doubt Pout, 125x95 cm, 2017.....	50
Şekil 53. Kathryn Harmer Fox, What is Life Without a Little Risk, Kumaş, İplik, 2014.	51
Şekil 54. Kathryn Harmer Fox, Kanvas Üzerine Kumaş ve İplikler, Karışık Teknik, 2014.....	52
Şekil 55. Rose Couch, Penelopeia, 2021.	53
Şekil 56. Salman Khoshroo, Yün Heykel, 2021, Yün, Sünger, Çelik, Pirinç, Ahşap.	54
Şekil 57. Jim Arendt, Kot Kumaş, Aplike Tekniği.....	55

ÖZET

20. yüzyılla birlikte bilimsel ve teknolojik alanlarda yaşanan yenilikler toplumda birtakım yeniliklere kapı araladığı gibi, sanatçıların sanat yaşamında da birçok değişikliği beraberinde getirmiştir. Sanat alanında özellikle 1960 sonrası yıllarda gelişen yeni ifade arayışları portre sanatına da kavramsal bir anlam kazandırmıştır. “Özne” konumunda olan bireylerin kişilik, karakter, duygusal hali gibi birçok fiziksel ve ruhsal alanda bilgi verebilen portre geleneğinde de teknolojik gelişmelere paralel olarak malzeme çeşitliliği yaşanmış ve bu malzeme çeşitliliği aynı zamanda ifade arayışlarında çözüm üretici rol üstlenmiştir.

Malzeme çeşitliliği ile birlikte bu malzemelerin sanatta nasıl ilişkilendirileceği çabası içinde yeni ve farklı teknik denemeler de ortaya çıkmıştır. Bunların başında iki ve üç boyutlu olan malzemeler için kolaj, asamblaj, dekolaj gibi teknikler gelmektedir. Sanat alanına dâhil olan malzemeler ilk başlarda gazete parçaları, tel, inşaat malzemeleri gibi alternatif yapı elemanları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tez kapsamında alternatif malzeme kaygısı “alternatif yapı elemanları” ile eş değerde düşünülmüştür. Bu doğrultuda sanatta gelenekselin haricinde alternatif yapı elemanları düşünüldüğü takdirde (alternatif malzeme olarak) ilk kullanılan malzemeler; daha çok doğanın içinde bulunan taş ve ahşap ya da bunların türevleri şeklinde kağıt gibi malzemeler olmuştur. Endüstriyel anlamdaki seri üretim ürünleri nesnelere ise buradan ayrılmakta doğal olan alternatif nesnelere ile farklılık göstermektedir.

Teknik ve malzeme anlamında anlatım olanakları açısından birçok disiplinde çözüm olarak görülen tekstil ürünleri de yeni malzemelerden ağırlıklı olarak yer bulanlardandır. Başta temel olarak insan ihtiyaçlarını karşılayan ve hayatın her daim içinde olan tekstil ürünleri öncelikle teknik ve yöntem açısından sonrada yaratıcı üretim olanakları açısından birçok sanatçıya katkı sağlamıştır. Evrensel bağlamda bireyi tanımlama, onlar hakkında bilgiler vermenin yanı sıra sanat eseri olarak kalıcı birer belge niteliğinde olan portre geleneği kapsamında, günümüze yakın tarihli olarak ortaya çıkmış olan sanatsal çalışmalar bu tez içinde incelemeye alınmıştır. Geçmişte ve günümüzde biçimsel anlamda ve kavramsal açıdan tekstil ürünleri ile yapılmış olan portre çalışmaları bu araştırma çalışmasının ana gövdesini oluşturmuştur. Bu bağlamda araştırmanın amacı doğrultusunda özellikle modern dönemden günümüze kadar olan tekstil ürünleri ile

portre çalışan sanatçılar araştırılmıştır. Araştırmalar akademik içerikli yazılı ve görsel kaynaklar kapsamında yapılmıştır. Bununla birlikte sergi, sempozyum, alıştay şeklinde sanat etkinliklerinden de örnekler toplanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tekstil Sanatı, Portre, Sanatta Malzeme

ABSTRACT

With the 20th century, the innovations in scientific and technological fields opened the door to many changes in society and brought considerable changes in the artistic life of artists. The search for new expressions in the field of art, especially in the years after 1960, has also given conceptual meaning to the art of portraiture. In the portrait tradition, which can provide information in many physical and spiritual fields such as personality, character, and emotional state of individuals in the position of the "subject," there has been a parallel experience of material diversity along with technological developments. This material diversity has also played a role in generating solutions in the search for expression.

Along with the variety of materials, new and different techniques have emerged in the effort to relate these materials in art. Foremost among these techniques are collage, assemblage, and decollage for two- and three-dimensional materials. The materials included in the field of art initially appear as alternative construction elements such as newspaper pieces, wire, and construction materials. Within the scope of this thesis, the concern for alternative materials has been considered equivalent to "alternative structural elements." In this direction, the first materials used in art as alternative structural elements (alternative materials), apart from the traditional ones, have been materials such as paper, mostly in the form of stone and wood or their derivatives, which come from nature. Objects that are mass-produced products in the industrial sense differ from alternative objects that are natural.

Textile products, which are seen as a solution in many disciplines in terms of expression possibilities in both technical and material aspects, are also among the new materials. Textile products, which essentially meet human needs and are always present in life, have contributed to many artists, first in terms of technique and method, and then in terms of creative production possibilities. In addition to defining the individual in a universal context and providing information about them, recent artistic works within the scope of the portrait tradition, which serve as permanent documents as works of art, have been examined in this thesis. Portrait studies made with textile products in the past and present, in both formal and conceptual senses, form the main body of this research study. In line with the purpose of the research, artists who work on portraits with textile

products, especially from the modern period to the present, have been studied. The research was carried out within the scope of academic written and visual resources. Additionally, examples from art activities such as exhibitions, symposiums, and workshops were also collected.

Keywords: Textile Art, Portrait, Material in Art

GİRİŞ

Sanat, insanoglunun yaşam süreci ile ilişkili olarak çeşitli evrelerden geçmiştir. Bu yaşam süreci, skolastik düşünce yapısı, 19. yüzyıl erken dönem modernist ve avangart sanat üsluplarının ortaya çıktığı dönem gibi örnekleri içermektedir (Balseçen 2019: 300-307). Sanatçı ise bu süreçten etkilenmiş; kimi zaman birilerine bağımlı olarak, bazen de özgür kalarak eserler ortaya çıkarmıştır. Bununla birlikte sanatçının kendi içsel dünyasında yaşadıkları, takındığı tutum ya da etkilendiği çevre de sanatın geçirdiği sürece etkili olmuştur. Sanat Çin’de, Avrupa’da, Ortadoğu’da din, devlet adamının ya da tanrı-kralın hükmetme ve iktidar aracı olarak görülmüş; bunların emrinde hareket etmiştir (Turani 1997: 15). Daha sonra Avrupalı sanatçıların bizzat şahit olduğu Otuz Yıl Savaşları, Yedi Yıl Savaşları yaşanmıştır. Fransız ihtilali ile egemenlik düşüncesi başka bir temel üzerine yerleştirilmiş, Avrupa’da sömürgecilik hız kazanmış ve Avrupa ülkelerinin dengelerinin değişimi ve milliyetçilik kavramı ile gerilim artmış, en nihayetinde ise Birinci ve İkinci Dünya savaşı yaşanmıştır (Hilmi 2021: 147-217). 18. yüzyıl da, Avrupa’da Aydınlanma Çağı başlamıştır. Aydınlanma Çağı, Ortaçağdaki düşünme biçiminin düşünme tarihinin karşılığı anlamına gelen Karanlık Çağ’ın zıttı olarak ortaya çıkmıştır. Aydınlanma Çağı ile birlikte, gelenekleri, dogmaları, kuralları içeren oldukça katı dönem sona ermiştir (Terzioğlu 2015). Aydınlanma süreci başlamış, Sanayi Devrimi ile ekonomik ve sosyal anlamda değişiklikler meydana gelmiş, yaşadığı dönemin tanığı olan sanatçılar, her daim yaşanan anın etkilerini, toplumsal olaylara bakışlarını eserlerinde yorumlayarak, toplumun tarihini anlatmada aracı olmuşlardır. Kimi zaman bir resimle, kimi zaman bir fotoğrafla kimi zaman da bir heykel ile çağa tanıklık eden sanatçı, sanat yaşamını toplumla ilişkili olarak geçirmiştir. Dolayısıyla yaşanan olaylar toplumun parçası olan bireyi ve sanatçıyı yönetmiş, yönlendirmiştir. Sanatçıyı bazen dolaylı olarak bazen de dolaysız olarak etkileyen süreçte yaşananlar; savaşlar, insan devlet ile ilgili gelişmeler şeklinde belirtilebilir.

Bu durumda olaylardan etkilenen sürekli yenilikler peşinde olan sanatçı belli dönemlerde kendisini toplumun gelişimini, ilerlemesini sağlayan birey pozisyonunda bulmuştur (Şahin 2013: 238). Bir insanı zincirlerinden kurtarmak amacıyla bilginin ve toplumsal örgütlenmenin mistik ve kutsal kabuğunu kırmayı hedefleyen laik bir hareket anlamına gelen Aydınlanma Çağı ile birlikte (Harvey 1997: 26) dinsel paradigma yıkılmış

ve bu çağda her türlü meşruiyetin kaynağı bilim olmuştur. Böylece sanatçılar din adamlarının hakimiyetinden çıkmıştır. Modern zamanın en önemli getirilerinden biri devletin temel taşıyıcısı olan ulus devletin oluşmasıdır. Ulus devletin de laik ve anayasal bir zemine oturması gereklidir. Modern ulus devlet, toplumsal ve siyasal yapıda tek bakış açısına, evrenselleştirici, bütünleştirici ve homojen anlayışa sahiptir. Bu dönem yaşanan büyük değişiklikler toplumda bunalımlı dönemlere kapı aralamıştır. Tüm bu gelişmelere tepkisiz kalamayan sanatçılar bu isyan duygusunu çıkaracakları yeni arayışlar içine girmişlerdir. Böylece sanatçıların psikolojik olarak boşalma ihtiyacı hissettikleri süreçte sanatsal anlamda yeni konular, yeni biçimlendirmeler şeklinde farklı oluşumlar meydana gelmiştir (Turani'den akt. Ahmetoğlu 1998)

Sanatı etkileyen yine yaşanan gelişmelerden önemli süreç olarak nesnel bilimin, evrensel hukuk ve ahlakın geliştirilmesi, insanın kendisini bağlayan zincirlerden kurtularak özgürleşmesi ve gerek kişinin kendi yaşamını gerekse toplumsal yaşamı aklın ve bilimin önderliğinde yeniden kurması çabası şeklinde tanımlanan modernite sürecinden bahsedilebilir. “Tanrı, kadercilik, Tanrısal doğru, Tanrısal takdir, düzen ve bilgi” gibi inanç durumlarının yerini artık “bilim, pozitivizm, evrensellik, aklın üstünlüğü ve aklın düzeni” kavramlarının aldığı görülmektedir. insan, akli sayesinde “iyiyi”, “doğruyu” ve “gerçeği” anlamlandırabilecek ve akıl dışında belirleyici hiçbir dışsal otorite ve gücü tanımayacaktır. Bu hedef ile ortaya çıkan modern dönem, sanatçıları büyük ölçüde etkilemiştir. Burjuvazinin istekleri doğrultusunda çalışmak yerine artık sadece kendi aklının buyruğuyla üreten sanatçıların özgür ifade ediş tarzını benimsemesi sanatsal yansıtımda kazanılan olumlu özelliklerdendir. Yeni toplumun sanata bakış açısı, insanı değerlendirmesi farklılaşmış ve sanatta bu değişime cevap verebilir nitelikte olmaya çalışmıştır. Geleneksel estetik değerler ve alışılmış görme biçimleri yerle bir olmuş, biçim-içerik-öz konusunda yaşanan bağımlılık sona ermiştir (Erinç'ten akt. Yorgancıoğlu 1995:20) Modern dönem ve dolayısıyla endüstrinin getirdiği yaşam şekillerinde oluşan zorluklar sanatçıların eserlerinde konu olarak ele alınmıştır. Daha önce tarımla uğraşan halk, artık daha fazla gelir getiren fabrika işçiliğine yönelmiş bununla birlikte gelecek korkusunu da yaşamaya başlamış ve ruhsal çöküntülerle baş etmeye başlamıştır (Turani 1998). Endüstriyel yaşamla birlikte ortaya çıkan yeni ortama uyum sağlayamamanın sonucunda da kişide meydana gelen; içine düştüğü bunalımlara karşı yüzyılımızın başında bir isyan doğmuştur. Bu durum birçok sanatçı tarafından işlenmiştir. Örnek olarak sanatçıların dikkati endüstri zamanının yoğunluğu nedeniyle

ortaya çıkan işçi sınıfının yaşadığı sorunların ele alındığı çalışmalar gösterilebilir. Yine bu zamanın bir sonucu olarak toplum içerisinde gittikçe dengesiz hale gelen sosyo-ekonomik düzeyin olduğu gerçeğine dikkat çekmek için banliyölerde yaşayan insanların resmedildiği eserler örnek verilebilir. Bununla birlikte yazı, şiir, tiyatro oyunu, resim, heykel gibi çeşitli disiplinlerde de üretilen eserlerde çocuk işçilerin ve kadınların uygun olmayan koşullarda çok uzun saatler çalışmaya zorlanmaları konu edilen örnekler arasındadır.

Modern dönemin etkilerinden bir diğeri ise insanın doğa üzerinde egemen hale gelişi ve onu kendi istek ve ihtiyaçlarına göre değiştirebilmesi, bilimsel bilginin hayata geçirilmesi anlamına gelen teknoloji olmuştur. Toplumsal, ekonomik ve teknolojik gelişmeler yeni arayışlar çerçevesinde sanatı olumlu yönde de etkilemiştir. Fotoğraf makinesinin icadıyla başlayan sanatta temsil krizi aşılmış, sanatçı gördüğünü yansıtan birey olmaktan çıkmış, yorum yapan, yeni şeylere heves eden, sürekli olarak çözümleneci bir ruha sahip olmuştur. Daha özgür hareket edebilen sanatçı anlatımlarında kullandıkları materyal ve biçimlendirme teknikleri konusunda da teknolojinin ortaya çıkması ile birlikte zenginleşen malzeme tercihini ve teknik tercihini yapabirmiştir. Belli bir ağırlığa hacme, renge sahip işlevsel bir madde olarak düşündüğümüz nesne kavramı sanata dâhil olmuştur. Yani, nesnelere sadece görünümleriyle değil varlıklarıyla da sanatın içerisinde yerini bulmuştur (TDK). Nesnelere kendi içinde renk, malzeme bileşenleri, şekil gibi ayrılıkları bulunmaktadır. Bu ayrılıklar sanatta aynı zamanda teknik anlamda biçimlendirilmeleri konusunda da farklılıkları doğurmuştur. Yapılan araştırmalara göre nesnelere sanat eserlerinde yer bulduğu ilk zamanlarda doğal olan malzemelerin kullanıldığı görülmektedir. Bu malzemeler doğada hazır bulunan taş, ağaç gibi malzemeler olup, eserlerde birer yapı elemanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bazen geleneksel malzeme olan tuval yerine bir ağaç gövdesinin kullanılması, geleneksel olan boya ya da kara kalem yerine aynı görevi üstlenen farklı tonlarda ve biçimde dal parçasının kullanılması eserin yapı elemanında gidilen değişikliğe örnekler olabilir. Eserde anlatılmaya çalışılan biçim, renk konu unsurlarındaki arayışlar, dal ya da taş parçasından çıkarak, doğal olmayan seri olarak üretilen nesnelere doğru evrilmiştir. Tez başlığında sözü geçen “alternatif yapı elemanları” cümlesi, tez içinde nesnenin alternatif bir malzeme olarak kullanılması kapsamı ile eşdeğer tutulmuştur. Bu doğrultuda anlatım, alternatif malzeme kullanımı şeklinde yapılmıştır. Picasso'nun kolaj tekniği ile gerçekleştirdiği eserlerinde kullandığı

henüz endüstri nesnesi olmayan, doğala yakın malzemeler bu yapı elemanlarından düşünülebilir. Her bir nesnenin sanat eserinde biçimlendirilmesi ve eserde konu edinmesi ayrı ayrı incelenmiştir. Her iki yaklaşımda ortak olarak bakılan nokta tez kapsamı doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Bu nokta nesnelere sanat nesnesine dönüştürülmesi aşamasında geçirdikleri sanatsal evrelerdir. Bunlar: sanatçının kendi içsel yaklaşımı, tercih ettiği konu, nesnenin sanatsal süreçte geçirdiği biçimsel ve anlamsal yeniliklerdir.

20. Yy. ın ilk yarısına baktığımızda nesnenin sanatta şekillenmesi bakımından Dadaizm akımından Marcel Duchamp önemli bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Nesneyi hazır nesne kavramı çerçevesinde Duchamp modern sanatın “meta”laşması sorunu ve “yücelik estetiği”ni eleştirme noktasında değerlendirmiştir. Nesneye yaklaşımını seri üretim nesnesi olan pisuarla gerçekleştirmiştir. Teknik açıdan Picasso ve Braque, nesnelere kolaj tekniği ile sanat nesnesine dönüştürmüş, biçimsel anlamda ikinci boyutun dışına çıkmayı hedeflemişler ve nesneyi kültüre karşıt olarak görmeyi reddetmişler modern anlamda yeniden tanımlamışlardır (Lunn'den akt. Tufan, 2011:78). Fütüristler sanatta yapı elemanı olarak cam, ağaç, metal gibi sert ve kütleli materyaller tercih ederek sanatta nesne yaklaşımlarını göstermişlerdir. Sanatta biçimsizliği savunarak, biçimsel yaklaşımlarını amorf düzeyde düşünülebilecek şekilde gerçekleştirmişlerdir (Tufan, İlden, 2020: 952-965). Sürrealistler nesneye konu olarak düşler ve rüyalar çerçevesinde yaklaşmışlardır. 20. yüzyılın ikinci yarısında Pop-Art kapsamında Andy Warhol, nesneye kavramsal ve gerçeklik arasında sorgulama aracı olarak yaklaşmış ve onu imgesiyle bütünleştirerek ele almıştır” (Köksal, 2012: 128) Claes Oldenburg daktilo makineleri, dev hamburgerler, banyo küvetleri gibi tüketim ekonomisine ait büyük nesnelere tercih etmiş ve onları sergilerken konu olarak tüketime yönelik eleştirel tavrı seçmiştir. Herhangi bir biçimlendirme ihtiyacı hissetmeden nesnelere olduğu gibi sergileyerek bu kapsamda sanatsal tavrını ortaya koymuştur. Rauschenberg, assemblaj yöntemiyle yüzey oluşumlarında yeni bir anlatım dili oluşturmak amacıyla nesneyi kullanmıştır. Joseph Beyus kendi yaşamına yön verdiğini iddia ettiği objeleri, sanat nesnesine dönüştürerek “nesne”nin enerjisi ve aurası ile ilgili deneysel çalışmalar yaparak kendi nesne anlayışını ortaya koymuştur (Köksal, 2012: 129) Sanatta nesne konusunda yaşanan gelişmeler, günümüze değin süregelen ve nesne yine çeşitli sanat disiplinlerinde, çeşitli sanatsal anlatımlarda varlığını sürdürmüştür. İlk olarak gazete parçaları, şişeler, cam, karton gibi yapı elemanı olan malzemeler olarak karşımıza çıkan sanatta nesne olgusu, zamanla çeşitlenmiştir. Artık gündelik nesnelere

sanata dahil olması sanat nesnesi çeşitliliğini oldukça büyük oranda artırmış olup sanatta amaç ve araç olarak varlıklarını sürdürmeye devam etmişlerdir. Üretimin, sanayinin ve teknolojinin imkanı ile birlikte günlük kullanım nesnelere olan tekstil ürünleri hayatın birçok alanında yerini bulmuş ve sanatçıların ilgisini çekmeye başlamıştır.

1960'lı yıllara kadar Avrupa'da gündelik yaşamda kullanım amacının dışında duvar halısı, kumaş vb. dekoratif amaçlarla kullanılan tekstil ürünleri, artık biçimsel ve anlam açısından olanakları bakımından sanatçıların yeni ifade arayışlarında araç olmaya ve temel oluşturmaya başlamıştır. Özellikle Bauhaus Okulunun 20. yüzyılın başında hızlı bir gelişme gösteren endüstri ile birlikte sanat ve zanaat kavramlarını, estetik ve bütünsel bir anlayışla ele alıp, sanat ve yaşamı, başka bir söyleyişle işlev ve estetiği birleştirme çabası sonucunda tekstil sanat alanında büyük yer edinebilmiştir (Yaşar 2019: 131-152). Gunta Stölzl ve Otti Berger gibi bu okulda yetişmiş olan sanatçıların uzun yıllar süren çabaları da tekstilin bir sanat alanı olmasında etkili olmuştur (Gürcüm, Kartal 2017:1785) Tekstile ait kumaş, ip, keçe ve lif türlerinin doğal, samimi alternatif yapısı, elyafın şekil alabilme, aldığı şekli koruyabilme olanakları ile malzemenin tüm potansiyelini değerlendiren sanatçılar kişisel ifadelerini aktarabildikleri özgün kavramsal eserler üretmeye başlamışlardır (Braddock, O'Mahony, 1997: 158). Miriam Schapiro, 70'li yılların sonlarında kumaş, tül türünde buluntu kumaş parçalarını örme, dokuma tekniği ile biçimlendirerek akrilik boya ile oluşturduğu kolaj-resimler, tekstil ürünleri ile çalışan sanatçılar kapsamında örnek olarak verilebilir (Ersen 2010: 74). İfade arayışlarında, tekstil nesne kullanılarak ortaya çıkarılan eserlere portre çalışmalarından örnek vermek gerekirse bir araya getirdiği atık denim giysileri parçalayarak renk ve ton farklılıklarına göre ayırarak, uygun parçaları bir araya getirerek portre çalışmalarını ortaya çıkaran Ian Berry'den söz edilebilir (Şekil 1). Sanatçının nesne olarak kullandığı atık denim malzemeler eski giysilere yeni bir hayat verme, giyim eşyasını giyimden ziyade daha öte bir dünyası olduğuna dikkat çekmek amaçlı esere dönüşmüştür. Özellikle portre sanatında ihtiyaç duyulan unsurlarda, alternatif bir anlatım aracı olarak tekstil malzeme renk doku çeşitliliği bakımından örneklerde ele alınmıştır.

Şekil 1. Ian Berry, Bound, Denim Üzerine Denim, 120 cm x 120 cm, 2019.

Yukarıda bahsi geçtiği gibi gelenekselin dışında malzemelerin sanat eserine nasıl dönüştüğü, dönüşürken geçirdiği evrelerde yaşanan olayların ve sanatçının iç dünyasının etkisi nasıl birleşerek biçimlendi? şeklinde sorulardan yola çıkılan bu tezde amaç, modern dönemden itibaren bu kapsamda gerçekleşen sanatsal çalışma örneklerini inceleyerek sürecin nasıl gerçekleştiğine dikkat çekmek olmuştur. Sıradan endüstriyel bir malzeme nasıl sanat eserine dönüşmüş, zamana göre hangi konuları içermiş, hangi teknikler kullanılmış şeklinde sorulara cevap aranmıştır. Bu malzemeler portre sanatında tekstil malzeme merkez alınarak incelenmiştir. Özellikle tekstil malzemenin birçok sanat disiplinde konu olarak teknik olarak doku vs. olarak arzulanan malzeme olmasının nedenleri incelenmiştir. Bu kapsamda sınırlandırma portre çalışmalarda kullanılan tekstil malzemelerle yapılan eserlerle yapılmıştır.

Araştırma için akademik içerikli kaynak araştırma, görsel kaynak araştırma ve tekstili tanımak hedefi ile alan araştırması yolu izlenmiştir. Literatür taraması, 20 yy sanatında sanatçının ve malzemenin ne tür etkilenimler geçirdiği, sanatçının yaşadığı dönem-kendi iç dünyası ve malzeme olanağının gelişimi ile tekstilin sanatta nasıl bir pozisyona evrildiğine odaklanarak yapılmıştır. Bu kapsamda akademik makaleler, bildiriler tezler incelenmiştir. Yazılı kaynakların yanı sıra, görsel araştırma çerçevesinde katalog, video, belgesel, fotoğraf türünde kaynaklar incelenmiştir.

Tez iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde alternatif yapı elemanı olarak gelenekselin dışında farklı nesnelere sanata dahil olması ile ilişkili olarak başlıklar yer almıştır. Öncelikle *sanatta yapı elemanı olarak alternatif malzemenin kullanım alanları*

ve biçimlendirme tekniklerine yer verilmiş daha sonra portre sanatında yapı elemanı olarak alternatif malzemenin kullanım alanları ve biçimlendirme tekniklerine yer verilmiştir. Bu başlıklar altında kısa tanımlamalar yapılmış ve örnekler verilmiştir. Bu örneklerde eserler malzeme ve teknik açıdan, sanatçının iç dünyası ve ifade ediş şekli ile ilişkilendirilerek anlatılmıştır. Ayrıca her başlık tekstile malzeme ile ilişkilendirilerek ve konu ile bağlantıları kurularak sonlandırılmıştır. İkinci bölüm ise tekstilin sanat alanında ne tür sebeplerle dahil olduğu, hangi disiplinlerde sanatsal olarak ne tür amaçlarla eserlerde kullanıldığına odaklanılarak *sanatta alternatif malzeme olarak tekstilin kullanım alanları ve biçimlendirme teknikleri* başlığı altında anlatım yapılmıştır. Daha sonra *portre sanatında alternatif malzeme olarak tekstilin kullanım alanları ve biçimlendirme teknikleri* açıklanmıştır. Bu kapsamda özellikle portre çalışma örnekleri detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Ayrıca başta tekstil malzemesinin ve diğer alternatif malzemelerin modern dönem kapsamında biçim almalarına yönelik tanımlamalarına yer verilmiştir. Biçimlendirme tekniklerine dair tanımlamaları yapılmıştır. Bununla birlikte, sanatta nesne kavramı kapsamında modern dönemden itibaren nesnenin sanatta aldığı isimlerin bazıları tez kapsamında anlatımlarda konuya açıklık getirmesi bağlamında ihtiyaç duyulan kısımlarda aktarılmıştır.

I. BÖLÜM

1. SANATTA YAPI ELEMANI OLARAK ALTERNATİF MALZEME

1.1 Sanatta Yapı Elemanı Olarak Alternatif Malzemenin Kullanım Alanları ve Biçimlendirme Teknikleri

Sanatçıların eserlerini üretmeleri sürecinde bir şeylere ya da birilerine bağlı oldukları süreci atlatmaları endüstri dönemine denk gelmektedir. Modern dönemle birlikte özgür düşünce yapısına ve kendi tercihini yapabileceği duruma gelerek, yenilik peşinde koşan sanatçılar, konu seçiminde, malzeme seçiminde, biçimsel arayışlar konusunda özgür iradelerini kullanabilmişlerdir. Bununla birlikte sanatçıların geleneksel olarak süregelen anlatım biçimlerinden sıkılmaları, sanatsal kapsamda yeni ifade arayışları, iç dünyalarında oluşan durumları dışa vurma istekleri, çevrelerinde yaşanan ve toplumu etkileyen olaylara yönelik mesaj içerikli eserler üretmeleri de kaçınılmaz olmuştur. Bu kadar gelişme varken, geleneksel olan tuval, boya, taş, ahşap, kil gibi sınırlı olan anlatım araçlarının dışına çıkıp yeni arayışlara giren sanatçılar alternatif olarak, önce doğal ya da çevrede kolay bulunabilir ek malzemelere sonra da seri üretim nesnelere yönelmişlerdir. Çevrede kolay bulunabilir malzemeler; cam, kâğıt, kemik, tel, ahşap olarak modern dönemle birlikte seri üretim nesnelere ise; kola kutusu, plastik ve cam şişeler, ürünlerin ambalajları, paketler şeklinde örneklendirilebilir (Arslan, Gökçe 2022: 16-41).

Sanatta kullanılan alternatif malzemelerin modern dönem öncesi ve sonrası farklılık gösterirken, kullanım alanlarında da değişiklik yaşadığı görülmektedir. İlk başlarda doğadan toplanan alternatif malzemeler resimsel unsurların yerini doldurmak için kullanılmış, böylece sanatta alternatif malzeme kullanımı başlamıştır. Ya da heykel sanatında yine yontma ya da yığma ile şekillendirilebilir kil, ahşap taş gibi doğal malzemelerin yanına başka malzemeler eklenmiştir. Örneğin bakır, çivi, doğal lifler gibi malzemeler şekil 2’de olduğu gibi konu anlatımında yararlanılan malzemeler olmuştur.

Şekil 2. Gine, Tanrıça Rimba, Ağaç, bakır, çivi, doğal lifler, 2.2 m, 19. YY.

Bununla birlikte modernizmin getirdiği nesne yoğunluğu sanat alanında da yerini bulmuş ve çoğalmıştır. İlk safhada günlük tüketim nesnelere ile oluşan kolaj çalışmaları ilk örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada gerçekleşen çalışmalar nesnenin eserde işlenmesi istenen konu kapsamında ve eserde biçimlendirme konusunda yapılması planlanan yenilik konusunda nesnelere yararlanılması yoluyla gerçekleşmiştir. Picasso ve Braque günlük nesnelere eserlerine taşıyarak nesneye olan bakış açısının değişmesine yol açmışlardır. Bu bakış açıları aynı anda görmeye çalıştıklarında bunun değişik bir etki yarattığını fark ederek çalışmalarında eş zamanlı farklı bakış açıları kullanmışlardır (Tigin 2014: 18). Böylece alternatif malzemeyi sanatta bir yenilik oluşturmak hedefi ile değerlendirmişlerdir. Bu doğrultuda yine alternatif malzeme teknik ilişkisine baktığımızda ilk olarak “kolaj” ın sanat hayatına girdiğini görmekteyiz. Picasso ve Braque başta olmak üzere kübist sanatçılar sanat alanında uzun zamandır var olan kes yapıştır anlamına gelen “kolaj” tekniğini kullanarak sanat alanında yeni bir algı yaratma çabasına girmişlerdir” (Lunn 2011: 78). Kaynaklarda “kolaj” elde bulunan her tür basılı, çizili ya da fotografik malzemeyi, bir yüzey üzerine (veya üç boyutlu bir şekilde) yeni bir kompozisyon oluşturacak şekilde yapıştırmak anlamında açıklanmaktadır (Eroğlu 1997:187). Braque'ın mermerleri ve tahtaları boyadıktan sonra tablolarına dahil etmesi (şekil 3), Picasso'nun çiçekli kağıt parçalarını, gazete parçalarını, (şekil 4) paket kağıtlarını, sigara paketlerini tablolarına eklemesi, kolaj tekniği ile gerçekleşmiştir. Burada alternatif olarak değerlendirdikleri nesnelere soyut düzenleme arayışları konusunda faydalandıkları görülmektedir (Kaplanoğlu 2008: 96-104).

Şekil 3. Georges Braque, Bardak Karaf ve Gazete, 62.5 x 28.5, 1914.

Şekil 4. Pablo Picasso, Still Life With The Advertisement, 1913.

Kurt Schwitters'in şekil 5'te yer alan tuval yüzeyine yaptığı kolajında da kağıt, çeşitli kumaş parçaları gibi alternatif malzemelerden yararlandığı görülmektedir. Tuval üzerinde resimsel unsurların yerine koyduğu bu malzemelerle bütünlük oluşturmak istemiştir. Daha sonra kolaj tekniği ile tek yüzey çalışmalarla yetinmeyip üç boyutlu alana geçerek etkinlik alanını genişletmek isteyen sanatçı, Şekil 6'da yer alan "Merzbau" adlı eserini ortaya çıkarmıştır. Kolajın düzlemden üçüncü boyuta geçtiği bir örnek olarak gördüğümüz bu eserde sanatçı, alternatif malzemenin üç boyutlu özelliğinden yararlanmış ve böylece tek yüzeyin getirdiği sınırlılıktan kurtulmuştur. Bu eserle alternatif malzemenin biçimlendirilmesinde yeni bir teknik katkı ortaya çıkmıştır.

Bununla birlikte “Merzbau” (mekan düzenlemesi) (çevre düzenlemesi) (enstalasyon) olarak düşünülecek çalışmalara esin kaynağı olan bir eser oluşturmuştur.

Şekil 5. Kurt Schwitters, 1940-1950, Almanya.

Şekil 6. Kurt Schwitters, Merzbau, 1923, New York.

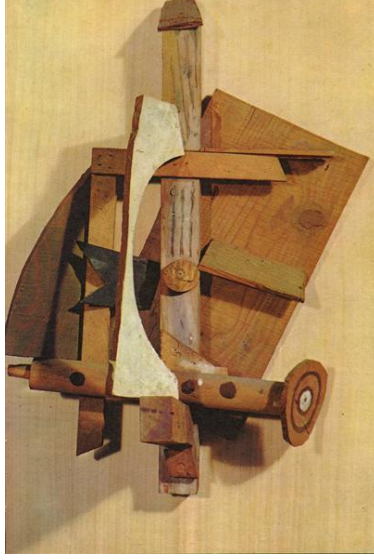
Kolajlarını hazır malzemeden yararlanarak oluşturan Hannah Höch, alternatif malzemeye olan yaklaşımını yaşadığı çağın olaylarına yönelik yansıma ile

gerçekleştirmiştir. Sanatçı şekil 7’de kadınların toplumdaki görevlerinin değişmesine yönelik dikkat çekmek istemiştir.

Şekil 7. Hannah Höch, Grotesk, kolaj , 1963.

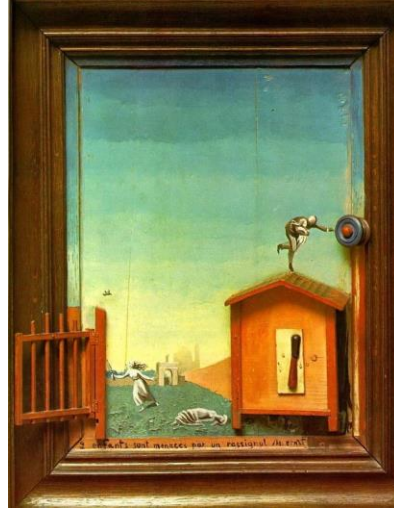
Daha hacimsel çalışmalar ortaya çıkarma çabasında yine alternatif malzemelerden yararlanan sanatçılar, “asamblaj” tekniğinden faydalanmışlardır. Diğer bir adıyla "birleştirme" "(Assemblage) çeşitli öğelerin bir araya getirilmesiyle oluşturulan üç boyutlu sanat yapıtı" anlamına gelen bu teknik tıpkı kolaj gibi sanatçıların farklı malzeme arayışlarının sonucunda ortaya çıkmıştır (Ergün, 2012:19). Üç boyutlu kolaj anlamına da gelen bu teknik, tıpkı kolaj gibi bilinçli olarak sanatsal amaçla sanat dışı nesnelere kullanılmış kimi zaman kışkırtıcı, kimi zaman da lirik bir anlatıma katkıda bulunmuştur. Asamblaj tekniğini, ahşap, çivi gibi alternatif malzemeleri bir araya getirerek uygulayan sanatçı Picasso 1912 yılında yapmış olduğu “Mandolin” çalışması ile heykelsi formlar elde etmiştir.

Şekil 8. Pablo Picasso, Mandolin, 1914.

Picasso atık malzemeleri montaj yöntemiyle bir araya getirerek yeni heykelsi formlar elde ederken kolaj tekniğini üçüncü boyuta taşımış ve ilk asamblaj örneklerini yaratmıştır. Doğal ya da sanat dışı amaçlar için üretilmiş endüstriyel nesnelere de eserlerine ekleyen sanatçı, bu türden alternatif malzemeleri, genellikle üzerinde çok fazla değişiklik yapmadan var olan kimliklerini koruyarak doğrudan kompozisyonun bir parçası haline getirerek eserlerinde değerlendirmiştir (Güneş 2013: 21).

Asamblaj tekniği ile alternatif malzemenin kullanıldığı bir başka örnek Sürrealizm akımından Max Ernst'in yapmış olduğu *Bülbül Tarafından Tehdit Edilen İki Çocuk* (şekil 9) eserinden verilebilir. Ernst, asamblaj tekniği ile üç boyutlu hazır nesnelere buluşturduğu bu eseri ile alternatif malzemeyi bildiğimiz dünyanın öğelerini karşı karşıya getirip düşüncenin ve mantığın geleneksel yasalarını sarsan yapıtlar ortaya çıkarma hedefine ulaşmak istemiştir (Passeron 2000: 54).

Şekil 9. Max Ernst, "Bülbül Tarafından Tehdit Edilen İki Çocuk", 1924.

Ayakkabı, ip, metal servis tabağı, kağıt endüstriyel türde alternatif malzemeleri asamblaj tekniği ile birleştirerek "Hasta Bakıcım" adlı eseri ortaya çıkaran Meret Oppenheim, alternatif malzeme ve asamblaj ilişkisine örnek teşkil etmektedir. Bununla birlikte bu nesnelere oldukları gibi kullanarak ya da birleştirerek "hazır nesne" kavramı kapsamında sunarak "ready made" kavramına hizmet etmiş bulunmaktadır. Kaynaklarda "Hazır Nesne", seri üretim mallarından herhangi birinin, çevresinden soyutlanarak tek başına bir kaide üstünde "sanat yapıtı" olarak sergilenmesi anlamını taşımaktadır. Nesnenin çevresinden soyutlandığı asıl işlevinden arındığı ve yeni bir kimlik ve nesnenin kendine özgü değer kazandığı bir durumdur (Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, 773). Alternatif olan malzemeler burada "hazır nesne" adı altında sanatçılar tarafından kullanılmıştır.

Şekil 10. Meret Oppenheim, "Hasta Bakıcım", 1936.

Küçük eklemeler yaparak kullandığı gündelik nesnelere yeni ve farklı bir anlam kazandıran Sürrealist Man Ray, “Le Painpeint” *Boyalı Ekmek* çalışması ile alternatif malzemeyi hazır nesne olarak kullanmıştır. Sanatçı, alternatif malzeme kapsamında var olan hazır-nesnelerin dengesini bozmayı ve değiştirmeyi hedefleyerek, izleyiciyi şaşkırtan eserler ortaya koymuştur (Leroy 2006: 80).

Şekil 11. Man Ray, *Boyalı Ekmek*, *Boyanmış Alçı*, *Ekmek ve Metal Terazi*, 1958.

Alternatif malzemenin kullanım alanı olarak değerlendirildiği bir başka isim “buluntu malzeme”dir. Kolaj ve asamblaj tekniklerinin kullanımıyla, Kübizm, Fütürizm, Konstrüktivizm, Dada ve özellikle Sürrealizm gibi akımlar içerisinde birçok sanatçının yapıtlarında yer verdiği buluntu malzeme, kaynaklarda gündelik yaşamda çevremizde bulunan nesnelerin sanat malzemesi olarak sanat üretimine doğrudan dâhil edilmesi olarak tanımlanmaktadır. Joseph Cornell’in, 1948 yılında yaptığı buluntu malzeme çerçevesinde değerlendirdiği alternatif malzemelerle yaptığı örneklerden biri “Medici Prensesi” adlı eseridir (şekil 12). Sanatçı buluntu malzeme olarak ahşap, cam bir kutu, oyun küpleri, oyuncak toplar, rakamlar, yıldızlar, yelpaze, mektup demeti, nesnelere kullanmıştır. Bu nesnelerin kendi zamansallıklarını yapıtın içeriğine davet etmiş, aynı zamanda burada kullandığı her bir nesnenin de kendi belleğini dikkate alarak asamblajlarını meydana getirmiştir (Ergür, Çoban 2021:182).

Şekil 12. Joseph Cornell, “Medici Princess” (Medici Prensesi), 1948.

“Bulutlu Nesne” ve “Hazır Nesne” kavramları kapsamında karşımıza çıkan alternatif malzemeler Sanayi Devrimi ile birlikte farklı isimlere bürünmeye devam etmiştir. Sanayi Devrimi’nin getirileri olan üretim ve tüketim artışı sonucu sanatçılar atık malzemeye eserlerinde yer vermeye başlamışlardır. Bu kapsamda Fernandez Arman’ın cam fanuslar içine biriktirdiği çöplerle meydana getirdiği eserler örnek verilebilir. Sanatçı malzemelerini her ne kadar “buluntu nesne” çerçevesinde toplasa da, çöp oldukları için onları “atık malzeme” olarak görmek de mümkündür. Sanatçı atık türünde alternatif malzeme kullanarak tüketim kültürünü eleştirmiş ve giysilerin daha çok satılmaları için sergilendikleri mağaza vitrinlerine gönderme yapmıştır (Hamilton’dan akt. Benek 2022: 49). Sanatta atık malzeme, atıl halde tüketicisi tarafından elden çıkarılmış malzemenin, sanatçı tarafından sanatsal üslupla bir işleminden geçirmeksizin ya da geçirilerek yeniden yorumlanması, çeşitli konulara kavramlara hizmet edecek şekilde sanat nesnesine dönüştürülmesi manasına gelmektedir (Benek 2022:92).

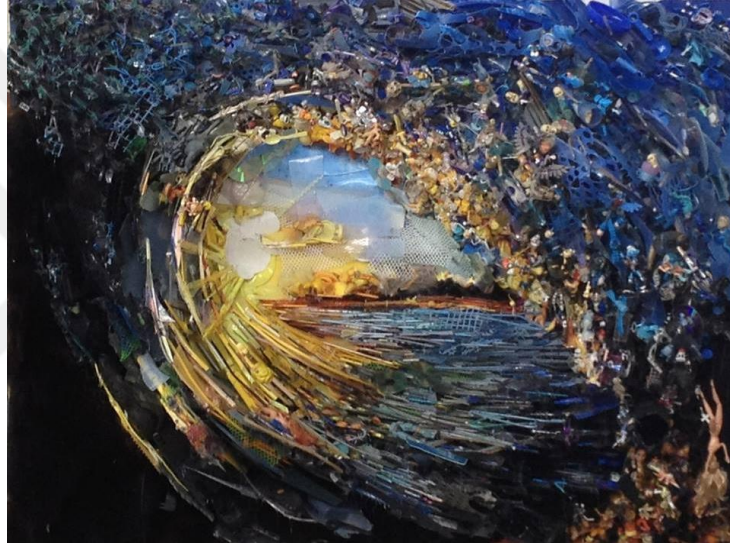
Şekil 13. Fernandez Arman, JacquesMahe de la Villegle'nin Robot Portresi, 1963.

Fransız Yeni Gerçekçilik akımından olan heykeltıraş Cezar Baldaccini, bulduğu atık malzemeleri birbiriyle ilişkisiz olarak bir araya getirmiştir. Bunu yaparken de malzemelerin birbirine tutunması için presleme yöntemini kullanmıştır. Alternatif olarak kullandığı çeşitli atık türünde malzemelerle, malzemenin sanat nesnesine dönüşümüne yönelik bir vurgu yapmak istemiştir (Bkz. Yılmaz 2015).

Şekil 14. Baldaccini, Sıkıştırılmış Alüminyum Teneke Kutular, 39.5 x 19.5 x 6 cm
1989.

Günümüze yakın örneklere gelecek olursak, okyanuslarda biriken çeşitli türden atıkları toplayarak, sörf sevgisini, okyanusu ve Pasifik'e yaptığı seyahatleri, gezegenimizin sularının sağlığına duyduğu endişe ile birleştirerek yansıtan sanatçı Tom Deininger, 2012 yılına ait olan ve günümüze yakın örnek çalışmalarıyla karşımıza çıkmaktadır. Alternatif malzeme olarak tercih ettiği atık malzemeleri çeşitli tekniklerle birbirine monte ederek hacimli görüntüler elde etmektedir. Sanatçı aynı zamanda tüketim kültürüne yönelik eleştirel bir tavırla yaptığı işleri ile dikkatleri aşırı tüketime de çekmektedir (şekil 15) (Kim, 2017: 216-219)

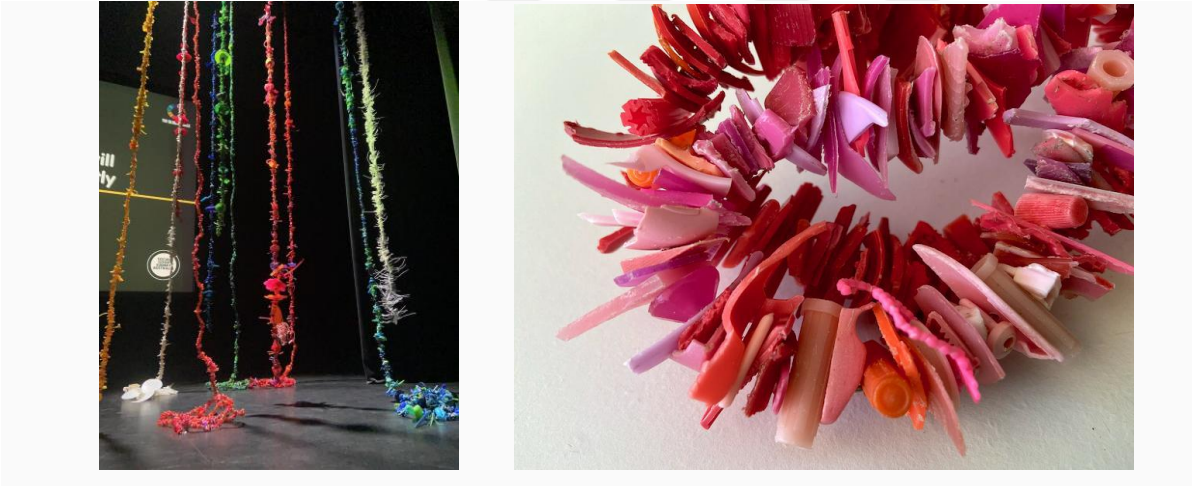

Şekil 15. Tom Deininger, “3. Dalgı (Sarı Güneş)” 2012.

Alternatif malzemenin sanat alanında kullanımı ve biçimlendirme ve kullanım alanına yönelik ilişkilendirilmesi konusunda günümüze yakın tarihli çalışmalara baktığımızda 2020 yılında yapılmış eserlerden, Rox De Luca'nın *israfa meydan okuyan plastikler için temizlik* çalışması ile karşılaşmaktayız. Bu eserin en önemli noktası, insanların tüketim hareketi sonucunda dünyanın binlerce atıkla baş edemez hale gelmesi ve zararlarına yönelik dikkat çeken yönü olmuştur. Adından da anlaşıldığı üzere bu konu doğrultusunda sanatçı tarafından alternatif olarak, Avustralya'nın Sidney sahillerinden toplanmış olan plastik parçaları, pipetler ve şişeler kullanılmıştır. Bu malzemeler bir ip üzerine dengeli ve uyumlu bir şekilde sanatsal usluba uyumlu olarak asılmıştır (Bkz. Rox De Luca 2020).

Şekil 16. Rox De Luca, Plastik, Tel, 2022, Plastic-free Kandos workshop responses.

Şekil 17. Rox De Luca, Plastikler için Gleaning, Plastik, Tel Kaynak 2021, Rose Bay Beach.

1.1.1 Portre Sanatında Yapı Elemanı Olarak Alternatif Malzemenin Kullanım Alanları ve Biçimlendirme Teknikleri

Her dönemde çeşitli sanat alanlarının, sanatçı algılayışları ve kurgularıyla değişik kılıflara bürünmüş, her defasında yeni görünüm kazanarak portre sanatı, edebiyat, resim, fotoğraf, heykel gibi sanat türlerinde bir kişinin yüzünün ve yüz ifadesinin betimlenmesi ile oluşturulan eser anlamına gelmektedir (Uysal 2009:107-122). Portre kişinin görünüşünü, kişiliğini ve ruh halini açık bir şekilde yansıtarak kişinin suretini ölümsüzleştirme, anıları belgeleme, cinsiyetin iktidarını sorgulama ya da kendi ile yüzleşme isteği olarak düşünülmektedir. Yine kaynaklarda en geniş anlamıyla, ölü veya yaşayan, gerçekte olmayan veya gerçek bir bireyin, kişisel, bedensel veya tinsel

özelliklerini ya da tüm özelliklerini birden anlatan, sadece baş bölgesini kapsadığı gibi, yarım ya da tam boy olabilen, desen, resim, yağlı boya veya heykelle yapılan suret olarak da tanımlanmaktadır (Yıldız 2015: 5).

Portreler eski çağlarda çoğunlukla insanlarda iletişim dili olmuştur. Konu seçimi avcı topluluklarda genellikle büyü şeklinde olmuştur. Roma İmparatorluğu dönemi portreler ifade ve temsil aracı olmuş, toplumda güç sahibi olan kişilerden oluşmuştur. Bu portreler karaktere sadık kalınarak natüralist bir gerçeklik anlayışı içerisinde yapılmıştır (Özkanlı 2006:9-15). Hint sanatında insanı bilginin merkezinden çıkarıp ibadeti merkeze koyan türde portreler yapılmıştır. Yüzler belli bir kişiye ait değildir ve kişisellikten yoksun bir şekilde tasvir edilmiştir.

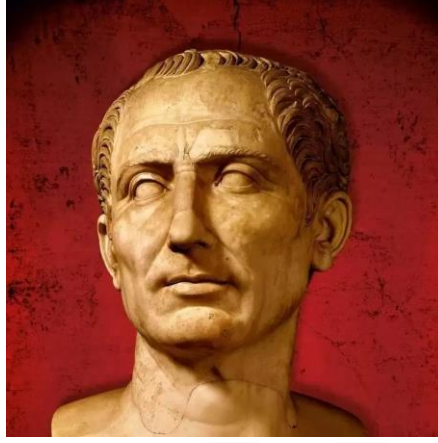
Primitif toplumlarda portre tapınma amaçlı olarak yapılmış masklar olarak karşımıza çıkmaktadır. Ölüye yani ataya benzetme kaygısı yaşanmış ve bu doğrultuda masklar yapılmıştır. Bu masklar ataya benzetme kaygısı ile üretilmiştir. Mezopotamyalıların portrelerinde form ve tasvir formülize edilmiştir. Sümerlerde başlar yumurta biçiminde, kaşlar ise palmiye biçiminde yansıtılmıştır. Yüzün tüm uzuvları stilize edilmiştir (Şekil 18). Bu ifade biçimi ile birlikte herhangi bir varlığın, nesnenin temsilinin dışına çıkmıştır. Mısır resminde yüz tasviri yoktur. Yüz stilizedir ve insanı göstermek amaçlanmıştır.

Şekil 18. Sümer heykeli, Taş, M.Ö. 2500-3000.

Mısır portrelerinde yüz stilize edilmiştir, mumyanın niteliğini ve kim olduğunu betimler durumdadır. İnsanın yaşlanma sürecini de ele almış, yaşlı insanları genç insanlardan kolaylıkla ayırt edebileceğimiz şekildedirler (Erkal 2016:1-23). Roma portreleri ise meydanlara konulup yaşayan hükümdarların ve önem sahibi kişilerin güçlü kılınması ve ölülerinin hatırlanması anılması amaçlı yapılmıştır (Torelli, Barral 2006:

167). Portreler herhangi bir idealleştirme söz konusu olmaksızın, ölen kişilere benzeyecek şekilde üretilmiştir.

Şekil 19. Roma Portrelerinden Jull SEzar'ın Portresi, M.Ö. 49.

Antik Mısır Dönemi portrelerinden Fayyum bölgesinde üretilen ve bu bölgenin ismini alan “Fayyum Portreleri” yine verilebilecek önemli örneklerdendir. Bilinen 2 boyutlu bir yüzey üzerine yapılmış ilk portreler olarak görülen bu portreler, ıhlamur ağacından ahşap panolar ya da kefenler üzerine çalışılmış, tempera ve balmumu türünde boyalarla boyanmıştır. Ölen kişiyi birebir yansıtır özelliktedirler. Portresi yapılan kişinin teknik olarak tam cepheden görünüm yerine dörtte üç oranında cepheden tasviri yapılmıştır. Yüzler diri görünümlü ve bakışlar güçlenmiş durumdadır. Gözler taşıdıkları psikolojik özelliklerle ön plana çıkmıştır. Batı'nın portre anlayışı genellikle bu dünyadaki yaşamla bağlantılı olduğundan portresi yapılan kişinin görünümü, kişinin bu dünyadaki rolüyle ilgili olmuştur (Kostrzewa 1999 15-8).

Şekil 20. Fayyum Portresi, Ahşap Üzeri Tempera, M.S. 160-170.

Figürün birçok yandan analizini yaparak portre anlayışına yeni bir bakış açısı getiren Pablo Picasso, önemli verilebilecek örneklerdendir. Kübizmin objeyi parçalara ayırması ve bozmasıyla, insanın evrensel yanına yaklaşmıştır. Nesnelere optik bir parçalanmaya tabi tutup insan yüzünün birden çok açıdan görünümünü tuval üzerinde bir arada göstererek bir insan yüzünün anatomisi yeniden irdelemiştir.

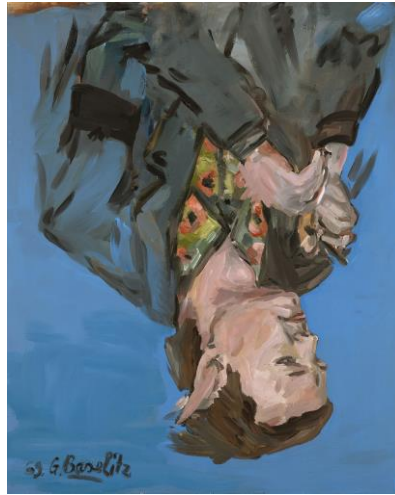
Şekil 21. Pablo Picasso, Ambroise Vollard, 92 x 65 cm, Tuval Üzeri Yağlıboya, 1910, Puşkin Müzesi Moskova.

20. yüzyıl örneklerine bakacak olursak, kübist portre örnekleri olan Amerikalı sanatçı Man Ray'dan söz edebiliriz (1890- 1976). Man Ray'ın (1890-1976) yaptığı Alfred Stieglitz'in portresi kimin olduğu anlaşılabilir bir yüze, kübist bir görünüm nasıl kazandırılabilceğini ve Kübizmin çok dilli anlatımının, modelin ilgilerini yansıtmakta ressamın ne gibi kolaylıklar sağladığını göstermektedir. Sanatçının portreleri kübist ifade ile ortaya çıkmıştır (şekil 22) (Lynton 1982: 70-71).

Şekil 22. Man Ray, Alfred Stieglitz, 26.5 x 21.5 cm, Tuval Üzeri Yağlıboya, 1913,
Yale Üniversitesi Sanat galerisi, A.B.D.

1938 yılında Doğu Almanyalı sanatçı Georg Baselitz örneği ile tarihsel süreçte portrenin konu, biçim ve teknik olarak ne kadar değişiklik gösterdiğini görebiliriz. Dönemin bölünmüş Almanya'sının etkisinde kalan sanatçı baş aşağı (ters) görüntülü portreler yapmıştır. Baş aşağı görüntüler, yalın bir kahramanın yıkık yapılar arasındaki ya da çorak toprak üzerindeki güçlü delikanlıların dik görüntülerini canlandırır niteliktedir. Bu tür imgeleriyle sanatçı izleyici ile kendisi arasındaki uzaklığı yaratmak istemiştir (Lynton 2009: 344).

Şekil 23. Georg Baselitz, Mavi Noktalı Otoportre, Tuval üzeri yağlıboya, 1996.

Portrelerinde çoğunlukla, figürleri, mekandan bağımsızlaştıran onlara soyut ve ruhani bir kimlik kazandıran, onları gerçekçi bir üslupla resmeden Gerard Richter 1932 yılı örneklerindedir. Sanatçı, bilinen fakat unutulmuş imajları hatırlatma amacıyla izleyicide hatıra algısı yaratmıştır. Portrelerinin silikliği ile izleyende belirli bir mesafe duygusu yaratmıştır.

Şekil 24. Gerhard Richter, Gilbert ve George'un portresi, 1975, Ulusal Galeri, Avustralya.

Çağdaş portre örnekleri ile devam etmek gerekirse izleyeni etkisi altına alan portreleri ile 1948 doğumlu sanatçı Gotfried Helnwein verilebilir. Malzeme olarak cerrahi aletleri kullanan sanatçı çok büyük boyutlarda icra ettiği çocuk ve aile portreleri ile çağdaş toplumu eleştirmiştir.

Şekil 25. Gotfried Helnwein, Sadece Rock'n Roll II, Karışık Teknik Tuval Üzeri Akrilik ve Yağlıboya, 210 cm x 310 cm, 1993.

16. yüzyıl ortalarına doğru Kuzey Avrupa'da kilise emrinden bunalıp yeni resim türleri arayışına giren ve yeni oluşmaya başlayan "Yeni Reform" hareketi kapsamında,

İtalyan sanatçılardan Guiseppe Archimboldo (1527-1593) o dönemde verilebilecek ilginç örneklerdendir (şekil 26-27). Sıradışı objelerle ilişki kurarak oluşturduğu portrelerle ünlenen sanatçı, portrelerini modele benzerlik kaygısı güderek oluşturmuş ve onları değişik nesnelere üst üste yığılma ve dikkatlice düzenlenme yöntemiyle ortaya çıkarmıştır. Archimboldo'nun portrelerinde kullandığı sıra dışı elemanlar kişiyi tanımlayan nesnelere olmuştur.

Şekil 26. Guiseppe Arcimboldo, Kutsal Roma Germen İmparatoru II. Rudolph, Ahşap Üzeri Yağlıboya, 70.5 x 57.5 cm, 1590, Skokloster Kalesi, İsveç.

Şekil 27. Guiseppe Arcimboldo, Ateş, 1566.

Tarih boyunca portrenin birçok görevi olmuştur. Toplumun ihtiyaçları doğrultusunda soylu kişiyi yüceltmek, dini karakterleri öğretmek, gelecek nesillere

onlardan önce yaşamış kişileri tanıtmak, kişiyi ölümsüzlüğe ulaştırmak, işaret ettiği kişilerin psikolojik durumlarını yansıtmak ve hatta kralların evlilik için seçecekleri eşleri evlilik öncesinde görmelerini sağlamak gibi görevleri olmuştur. Gelişen tekniklerle ve değişen sanat anlayışları ile birlikte portre resminde formel değişiklikler yaşanmıştır. Çağın getirileri ile birlikte 18. yüzyılda pastel boyanın keşfi gibi keşifler de portre resmine yeni biçimsel açılımlar getirmiştir. 20. yüzyılın getirdiği yeni sanat anlayışı ve teknoloji, insan yüzünün tuval üzerinde temsilinin ötesine geçilmesini sağlamıştır. Süreç içinde portre bir imajın herhangi bir materyal ile bir yüzeye aktarılması yönteminin dışına çıkmıştır. Sanatçıların çok daha farklı yöntemlere, tekniklere konulara başvurduklarını görmekteyiz. Üst başlıkta da belirtildiği gibi özgür iradesi ile sanat icra edebilen sanatçı kendi arayışını yansıtmaya başlamıştır. Malzemedeki ve konu kapsamındaki yaşanan serbestlik portrede de kendini göstermeye başlamıştır. Özellikle hacim olgusuna yönelen sanatçıların nesnelere düzenleme yöntemiyle üretmeyi hedefledikleri portreler, birer üçüncü boyutu, sanat kapsamında yapılan arayışı yansıtmaktadır. 1920li yıllarda alternatif malzemelerle çalışma örnekleri oldukça fazla sayıda karşımıza çıkmaktadır (Erkal 2016:200-210).

Berberlerin peruk takma amaçlı kullandığı ahşap kafa üzerine yerleştirilen mezura, kafa üzerindeki metal bardak, kulak üzerine yerleştirilmiş olan baskı rulosu ve kamera vidalarından oluşan “Mekanik Kafa” adlı eser, Raoul Hausmann tarafından alternatif malzeme ile üretilmiş bir portre örneğidir (şekil 28). Buradaki malzemelerin her biri sanatçı tarafından çeşitli konulara dikkat çekecek şekilde yerleştirilmiştir. Esere Alman askerleri tarafından kullanılan bardakların yerleştirilmesi savaşı çağrıştırma hedefiyle yapılmıştır. Nesnelere bir bütün olarak baktığımızda “önemsiz dış etkenlerle şekillenen insan bilinci” aktarılmaktadır. Bu yüzden farklı nesnelere bir ahşap manken üzerinde bir araya toplanmıştır (Antmen 2016:120).

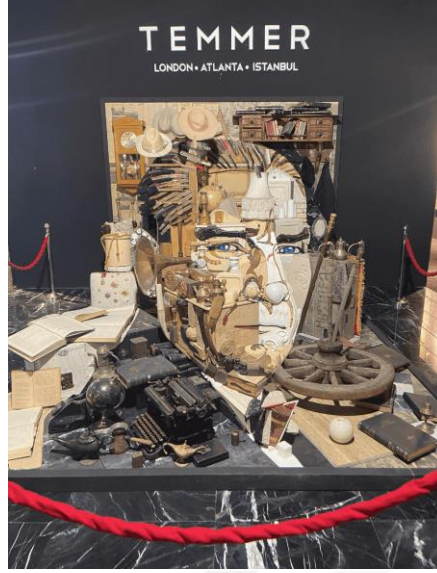
Şekil 28. Raoul Hausmann, “Mekanik Kafa” (Zamanın Ruhu), 1920.

Francis Picabia mekanik parçalarla yaptığı kolajlarla, alternatif malzeme aracılığı ile yaşamdaki makinalara gönderme yapmıştır. Sanatçı makinaların insan ruhunu ele geçirdiğini vurgulamak için yaptığı çalışmalarda oldukça çeşitli malzemeden yararlanmıştır. Altın ve gümüş kağıtlar, odun parçaları, tüyler, makarnalar, kibritler, taraklar, sardalye kutuları eserlerinde kullandığı malzemelerin bir kısmıdır.

Şekil 29. Francis Picabia, Hanımefendi Picabia, kağıt üzerine kolaj, 1958.

Patrik Prosko alternatif malzeme ile portreler çalışan, alışılmışın dışında enstalasyonlarıyla ünlenen bir sanatçıdır. Kullandığı alternatif malzemeler genellikle portresini çalıştığı kişinin yaşamını yansıtan objeler olmaktadır ve onları çeşitli yerlerden toplayarak bir araya getirmektedir. Özellikle güçlü figürlerin portrelerini çalışan sanatçı, Şekil 30'da Atatürk portresini yaptığı çalışması ile karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada da malzemeyi direk kaynağından toplamak için Türkiye'ye gelmiş ve Kapalı Çarşı gibi malzemeye ulaşabileceği mekanları ziyaret etmiştir. Bu kapsamda Atatürk'ün hayatına ait olan ve onlara benzer eşyalara yine bit pazarlarından, antikacılardan ya da insanların bağışladığı objelerden toplamış ve onlarla bu düzenlemeyi yapmıştır. Toplamda 569 tane olan ve her biri Atatürk'ün değerlerini simgeleyen objelerden bazıları: Kendi eseri olan geometri kitabı, kahveye olan tutkusunu anlatan bakır bir cezve, Yurtta Sulh Dünyada Sulh anlayışını simgeleyen küre, Nutuk'u simgeleyen daktilo, tesbih, giyimde modernist yaklaşımı simgeleyen kol düğmesi ve kravat iğnesi, cephede hayatını kurtaran saati temsil eden köstekli saat, sanata ve müziğe olan ilgisini gösteren gramofon, Milli Mücadelede halkın desteğini anlatan kağını arabası tekerleği, yaşamı boyunca okuduğu yaklaşık 4 bin kitabı simgeleyen kitap, madalya, dürbün, divit kalem ve kalpak Őeklindedir (Yıldız 2021: 1-4). Her bir nesne yüz hatlarında bulunan her bir bölümü oluşturmakta ve eser sadece tek bir açıdan bakıldığında net görölmektedir. Her bir nesneyi renk ve biçimsel anlamda değerlendiren sanatçı, eseri büyük bir titizlik göstererek ortaya çıkarmıştır(Prosko, bkz).

Şekil 30. Patrik Prosko, Anamorfoz Atatürk, Atatürk'e ait 539 parçadan oluşan Enstalasyon 2021.

Okyanoslarda biriken çeşitli türden atıkları toplayarak, sörf sevgisini, okyanusu ve Pasifik'e yaptığı seyahatleri, gezegenimizin sularının sağlığına duyduğu endişeyle birleştirerek yansıtan sanatçı Tom Deininger, 2012 yılına olan ve günümüze yakın bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Alternatif malzeme olarak tercih ettiği atık nesnelere birbirlerine çeşitli tekniklerle monte ederek hacimli görüntüler elde etmektedir. Sanatçı aynı zamanda tüketim kültürüne yönelik eleştirel bir tavırla yaptığı işleri ile dikkatleri aşırı tüketime de çekmektedir (Şekil 31) (Kim 2017: 216-219).

Şekil 31. Tom Deininger, 3. Dalg (Sarı Güneş) 2012.

Kumaş parçalarından oyuncaklar yaparak tekstil heykel yapımına başlayan İspanyol sanatçı Sergio Roger, daha sonra Louise Bourgeois ve Joseph Beuys'un yumuşak yapıtlarından etkilenerek tekstille ilişkili eserlerini yapmaya devam etmiştir. heykelin sadece taştan ya da tahtadan yapılması gerekmediğini, bükülebilir olabileceğine dikkat çekmek amacıyla tekstilden yararlanmıştır. Antik sanata ilgi duymuş 1,5 metrelik bir İon sütunu, Roma imparatoru Antoninus Pius'un bir büstü, Jüpiter'in sakallı bir başı gibi örnekler ortaya çıkarmıştır. Eski keten, dupioni ipeği, şilte gibi tekstil malzemeler sanatçının genellikle kullandığı malzemeler olmuştur. Sanatçı bu malzemeleri genellikle doldurma tekniği ile birleştirerek tekstil heykellerini meydana getirmiştir (Cavanagh, 2022: parag.1-2).

Şekil 32. Sergio Roger, Yunan-Roman Geleneğinden ilham alınarak yapılmış Büst, 2021.

Geri kazanılmış kumaşlar, iğne ve iplik ile tarihi figürleri, posterleri Barok heykelleri konu edinen sanatçı Anne Valerie, tekstille malzeme ile heykeller yapan bir sanatçı örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 33. Frida Anne-Valérie Dupond .2015, Geri Kazanılmış Kumaş, İğne, İplik, Karışık Teknik

Şekil 34. Anne Valerie Dupond, Geri Kazanılmış Kumaş, İğne ve İplik. Karışık Teknik

II. BÖLÜM

2. SANATTA ALTERNATİF MALZEME OLARAK TEKSTİL

2.1 Sanatta Alternatif Malzeme Olarak Tekstilin Kullanım Alanları ve Biçimlendirme Teknikleri

İnsanlık uygarlığının en eski üretim biçimlerinden olan tekstil, Sanayi Devrimi ile dönüm noktasına gelmiştir. Sanayi devrimi öncesinde elle üretimin olduğu tekstil alanında iplik ve kumaş hammaddesi olarak bitkilerin liflerinden ve hayvan liflerinden yararlanılmıştır. O dönemlerde bunlar uğraş gerektirmektedir. Örneğin pamuk ve yün tekstillerin üretimi yünün, pamuğun saatlerce eğrilmesinden ve günlerce tezgahlarda dokunması suretiyle yapılmaktadır. Oldukça insan çabası isteyen bir uğraş iken tekstil, önceleri estetik bir işlevden ziyade faydalı bir işlev olarak görülmüştür. Sanayi devrimiyle birlikte üretimin makinalar aracılığı ile seri üretim kapsamında hızla artması sonucu tekstil zor üretilen ve zor ulaşabilen malzeme olmaktan çıkmıştır (Kapar 2018:40).

Endüstri dönemi ile birlikte üst başlıklarda da belirtildiği gibi biçimsel, kavramsal kaygılar eşliğinde yaşanan eleştirel tavırlar sonucunda ortaya çıkan sanatta yeni yaklaşım biçimleri söz konusu olmuştur. Burada alternatif malzemeye olan yaklaşım sanatçılara birçok konuda yardımcı olmuştur. Sanatta yaşanan bu türden özgürlükle birlikte, kolay ulaşılabilir olan seri üretim nesnelere tekstil ürünleri, sanatçıların kavramsal ve biçimsel kaygılarına bir fırça, bir renk görevi görerek eşlik etmiştir. Sayısız lifli dokusu duygusal ve sembolik olarak potansiyelinin yüksek oluşu sayesinde tekstil sanat alanında birçok disiplinde alternatif bir eleman olarak yerini almıştır. Birçok sanatçıya, sanatsal kapsamda biçimsel, yöntem ve kavramsal arayışları konusunda yaratıcı üretim olanakları sağlamıştır (Kapar 2018:39). Tekstilin dokuma, örme ve keçeleştirme gibi özellikleri birçok disiplinden sanatçının bu tür alternatif arayışlarına katkıda bulunmuştur. Tekstilin sahip olduğu esnek özellik, lifli doğası sayesinde dikişle istenilen şekle dönüştürülebilme özelliği, örgü ve tığ işine yatkın oluşu iki boyutlu ve üç boyutlu sanatsal eserlerin oluşumuna katkı sağlamıştır. Tekstille ilişkili teknikler; dokuma, nakış, dikiş gibi tekniklerdir. Dokuma ipliklerin tezgah üzerinde farklı açılardan birbirine bağlanması

anlamına gelmektedir. Nakış; sanatçıların iğne iplik kullanarak dekoratif tasarımlarını kumaşa diktikleri farklı bir tekniktir (Koşar 2017: 2035-2059).

Sıradan olan ve gündelik yaşamdan tekstil malzemeleri, kolaj tekniği ile birleştirerek eserlerini üreten Alberto Burri, duyguyu tekstilin dokusu, lifli ve doğal yapısı sayesinde aktaran sanatçılara güzel bir örnektir. Savaş dönemini yaşayan sanatçının kullandığı günlük malzemeler; sargı bezleri ya da kanlı bandajlar olmuştur. Bu tür malzemelerle savaşta yara alan insanlara gönderme yapmıştır. Sanatçı kullandığı çuval parçaları, sargı bezi, bandaj gibi malzemeleri kabaca dikerek ya da yakarak biçimlendirmiş ve resim yüzeyine yapıştırılmıştır. Bu yolla metaforik anlamda yansımalarını ve soyut kompozisyonlarını ortaya çıkarmıştır (Üner 2014).

Şekil 35. Alberto Burri, 'Sacco', 1952.

1960'lı yıllarda çağdaş sanat disiplinlerinde kavramsal bir ifade aracına dönüşen giysiler yine tekstille ilişkili olan örneklerden olabilir. Claes Oldenburg'un "Mu mu" adlı çalışmasında biçimlendirdiği giysiler, (Şekil 36), sanatsal ifadelerle buluşarak kavramsal anlatımlara dönüştüğü birer eser halini almıştır. Figüratif sanatta sınıf ve sosyal statünün bir göstergesi olarak işlev gören bu türden giysiler 20. yüzyılın ilk yıllarında moda, kostüm ve tekstil tasarımı, Art Nouveau, Fütürizm, Rus Avangardı, Dada, Sürrealizm ve Bauhaus gibi akımlarda önemli bir rol oynamıştır. Oldenburg, bu çalışmada alçıya

batırarak biçimlendirdiği giysiyi tel çerçeve üzerine monte etmiştir (Haylamaz, 2022: 23-35).

Şekil 36. Claes Oldenburg, Mu-Mu, 1961, Panza Koleksiyonu, Los Angeles,.

Çok çeşitli stiller, konular ve malzemelerle denemeler yapmayı tercih eden Alman ressam ve fotoğraf sanatçısı Sigmar Polke tekstil ürünlerinden kumaşı tuval bezi olarak kullanmıştır (1966-1968).

Sanatçı bu tasarım ürünü olan ticari tekstil yüzeylerini, baskı ve resim tekniklerini kullanarak sanatsal yüzeylere dönüştürmüştür. Atık halde bulunduğu döşemelik kumaşları kanvasa çevirerek birçok eserini meydana getirmiştir. Tüketim toplumuna, Almanya'da yaşanan savaş sonrası siyasi olaylara klasik sanatsal geleneklerden yararlanarak eleştirel tavırda bir yorumla eserlerini oluşturmuştur. Teknik olarak yararlandığı unsurlar ise özellikle çalıştığı konu kapsamında şekillenmiştir. Resimlerinde kullandığı kumaşların şeffaf olmasını önemsemiş, şeffaf halde olmayanları tekrarlanan bir şekilde reçineye batırma yoluyla şeffaflaştırmıştır. Şeffaf malzemelerinin yerleşeceği arka fonları ise tam aksine boyamış ve böylece gölgeli formlar elde etmek istemiştir. Bütün bu resim elemanlarının üzerine yine çeşitli renklerde boyalar dökmüş ve kısa süreli olarak zemini salladıktan sonra istediği görüntüleri elde etmeyi başarmıştır. Sanatçı bu türden bir kaç

müdahaleden sonra resmin kendisine teslim olmuş ve resmin kendi sürecini yaşamasına, kendiliğinden şekillenmesine izin vermiştir (Polke, 1990: 81-100).

Şekil 37. ‘Mao’, Sigmar Polke, 1972.

Heykellerinde ip, çuval bezi, reçine, gazlı bez, ağaç lifleri gibi heykel için yumuşak özelliğe sahip tekstil malzemeleri tercih eden sanatçı Magdalena Abakanowicz yine tekstille ilişkisi verilebilecek örneklerdendir. Büyük boyutlarda gerçekleştirdiği dış mekan yerleştirmelerinde bronz, alüminyum, çelik, ahşap ve beton gibi malzemelerden, tekstilden ürettiği eserlerinde destek eleman olarak faydalanmıştır. Kendince yorumladığı geleneksel dokuma yöntemlerini teknik olarak kullanan sanatçı, özellikle üç boyutlu çalışmalar ortaya çıkarmıştır (Reichardt 1982). 1980 yılında gerçekleştirmiş olduğu “Embriyoloji” adlı çalışması örneklerden bir tanesidir. Sanatçının bu işi 4 ile 250 cm. arasında değişen uzunluklarda yaklaşık 800 adet embriyodan oluşmaktadır. 1970'lerin başında Polonya'daki bilim adamlarının insan ve hayvan sinir sistemlerinin yenilenmesi ve gelişimi konusunda yaptıkları tartışma, Abakanowicz için çıkış yolu olmuştur. Çalışmada kullanan Sovyet kontrolündeki Polonya'da sanatçının yaşadığı koşulların ürünü olan tekstil malzeme, bu eserde yüzey, doku ve dizgesellik sistemleri ile ilişkilendirilmiştir (Bilir 2015: 172-186).

Şekil 38. Magdalena Abakanowicz, Embriyoloji, 1978–80

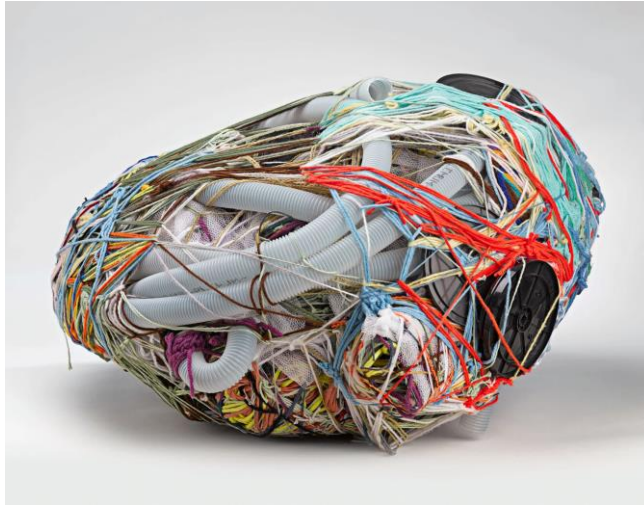
Şekil 39. Magdalena Abakanowicz, Embriyoloji, Detay 1978–80

Kolombiyalı sanatçı Doris Selcedo tekstil grubundan yine giysileri tercih ederek çalışmalarını yapan bir sanatçı olarak karşımıza çıkmaktadır. 1989- 2008 yılları arasında giysi parçalarını katlayarak ve katılaştırarak biçimlendiren sanatçı, bu giysilerle kayıp hayatları temsil etmiştir. Kazıkların çakılmış olduğu bu gömlekler Kolombiya'daki trajik dramalara bir gönderme yapmaktadır. Hayatını kaybeden kişilerin standart kıyafetlerinin yanı sıra cenaze kıyafetlerine de atıfta bulunmaktadır.

Şekil 40. Doris Salcedo, 1988-1990, İsimsiz, Gömlek, alçı, demir. Banco de la República Koleksiyonu, New York.

Elindeki tekstil malzemeleri kullanarak, onları benzersiz şekillere dönüştüren sanatçı, Judith Scott farklı türde heykelleri ile dikkat çekmiştir. Tekstil malzemeyi alışılmışın dışında, istediği gibi düzenlemiş ve iplerle sarmıştır. Yaptığı şekiller kozalara ya da vücut parçalarına benzemektedir. sanatçının çıkış yolu, kendi içsel yaşamından çıkan bir dışa vurumu yansıtmaktadır. Koza benzeri yapılarının her birini iplik, sicim ve şeritlerle saran sanatçı katmanlar oluşturmuştur. İskelet olarak kurduğu sistem tamamen kapanana kadar sarmaladığı yapı, sanatçıda gizlenme ihtiyacına yönelik tatmin edici bir rol oynamıştır (Mitchell 2021: 328-339).

Şekil 41. Judith Scott, fiber ve buluntu tekstil malzeme, 2004.

2.2. Portre Sanatında Alternatif Malzeme Olarak Tekstilin Kullanım Alanları ve Biçimlendirme Teknikleri

Bir kesite ya da an'a odaklanan uğraş manasına gelen portre sanatı (Batur, 2000: 10) birçok etkileşimler sonucunda ortaya çıkmaktadır. Sanatçının portresini yapmak amaçlı odaklandığı an birçok etkileşimi kapsamaktadır. Bunlar; yaşanan dönemde süregelen kültür, inanç ve insan ilişkilerinin portresi yapılacak kişinin ya da sanatçının ruh halini etkilemesi olabilir. Ya da portre çalışma anı, coğrafya, iklim şartları, yaşam koşullarının etkilediği fiziksel yapı ile de alakalıdır. Bütün bu unsurlar portrenin ortaya çıkarılmasında kullanılan malzemeyi etkilemektedir. Eserde kullanılan malzeme üst başlıklarda da belirtildiği gibi sanat kapsamında yaşanan özellikle modern dönemle, seri üretimle, sanatçıların çeşitli kaygılarıyla gelen birtakım yeniliklerle alakalıdır (Kurut, T. 2012:66). Alternatif olarak sanatçıların yararlandığı malzemelerden biri de tekstildir. Önceleri işlevsel ürünler olarak görülen tekstil ürünleri insanların temel ihtiyaçlarını karşılayan, dekoratif ürünler olarak varlığını sürdüren malzemeler iken, daha sonra gelişen teknoloji, buna bağlı olarak seri üretimle birlikte farklı alanlarda da kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle sanat alanında tuval gibi, bazen temel yapı elemanı olmuş, bazen renk görevini görmüş, bazende heykelde form görevini görmüştür. Sanatta tekstil malzemeye geçiş aşamasında sanat kapsamında yaşanan değişiklikler de tekstilin kullanım alanlarını ve amaçlarını genişletmiştir.

Portre sanatı kapsamında sanatçılar biçim, üslup arayışlarında alternatif olarak tekstil malzemenin renklerinden ve dokularından yararlanmışlardır. Her bir sanatçı yaşadığı dönemin ve çağdaşlarının etkisi altında kalarak ortaya çıkardığı portrelerinde kendilerine has buldukları teknik ve ifade tarzlarıyla bu türden çalışmalarını ortaya çıkarmışlardır. Sanatçılar gerek kendi portresini gerek bir başkasının portresini yaparken onu en iyi şekilde yansıtmak için ışık, renk gibi unsurları benimsemişlerdir.

Heykel sanatçısı Louise Bourgeois'un 2002 yılında, kendi eşyalarını sanat nesnesine dönüştürerek gerçekleştirdiği bir örnektir. Bu örnek alternatif malzemelerden tekstil malzemenin, heykel disiplini çerçevesinde doldurma yöntemi ile hacimli bir yapıya çevrilerek elde edilmiştir (Kapar 2018:46). Tekstil malzemenin kullanılmışlığından kaynaklı anlamı, yaşanmışlığının getirdiği hikayesi ve sahip olduğu renkleri eserin konusuna ve biçimlenmesine hizmet etmiştir. Biçimlendirmede tekstil farklı tonlarda renkleri yüz hatlarındaki derinliklerin ortaya çıkarılmasına yardımcı

olmuştur. Aynı zamanda sahip olduğu sert ve yumuşak karışımı dokusal özelliği, hacimli yapının elde edilmesinde katkıda bulunmuştur.

Şekil 42. Louise Bourgeois, "Untitled", goblen ve alüminyum, 2002

Tekstil sanatçısı Philadelphialı Lauren Dicioccio, unutulmak üzere olan nesnelere alternatif malzemeler olarak eserlerinde değerlendirmiş ve tüm teknik bilgisini tekstil grubundan bu malzemelerle birleştirmiş sanatçı örneklerindedir. Tekniği ve tekstil alternatif malzemeyi hayal dünyası ile bütünleştiren sanatçı eserleri ile geçmişe, hatıralara yönelik vurgularda bulunuyor. Teknik olarak dikiş tekniği kullanan sanatçı bu yolla birçok kişinin geçmişinde dikiş ile ilgili bir hatırası, hikayesi olduğunu vurgulayarak, insanların geçmişten anılarını hatırlamalarını sağlamaktadır. Böylece izleyici ile eserleri arasında samimi bir bağ kurmakta ve tekstil ile insanların buluşmasını sağlamaktadır. Şekil 43'te çeşitli renklerde ipliklerden, ipliğin sarkıtılabilme, kıvrılabilme portrede bir çizgi gibi hareket edebilme özelliklerinden yararlanarak sanatsal üslubunu oluşturmuştur. İpliğin yanı sıra kumaşları da eserlerinde bir sanatsal malzeme olarak görmüş, buruşabilen özelliğinden yararlanmıştır (Daniel 2010: 1-8. parag.)

Şekil 43. Lauren Dicioccio: Fostering a Conversation, 2010.

Bir başka örnek, yine ipliklerle çalışan Kate Enderson'ın Jackie/Time eseri gösterilebilir. Ressam olarak sanat hayatına atılan sanatçı, resimlerde elde etmeye çalıştığı renkleri boya ile elde edemedikten sonra tekstil malzemelere yönelmiş ve aradığı biçimlendirme yöntemini bu malzemelerle keşfetmiştir. İplerin her birini düğümleme tekniği ile ortaya çıkardığı şekil 44'te ipliğin dokunsallığından, süreci anlatan tekrar eden yapısından yararlanarak eserlerini ortaya çıkarmıştır. Çekirdek bir formun etrafını 4 kat iplikleri düğümleyerek oluşturduğu yapı ile sarmaktadır. Her bir düğüm sanatçı için ayrı bir tonu ifade etmektedir.

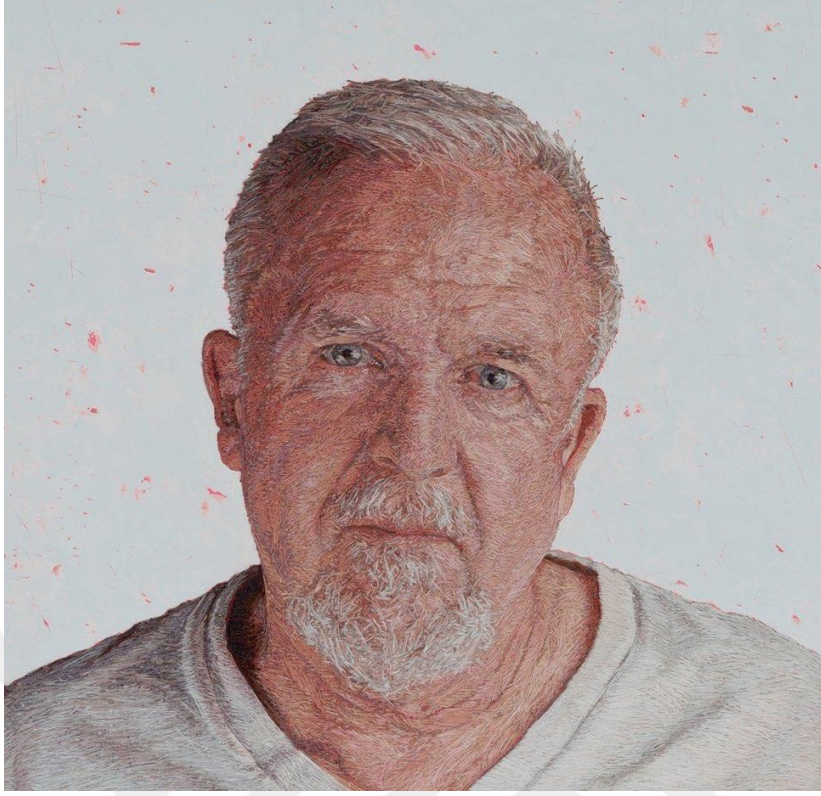
Şekil 44. Kate Anderson, Jackie/Time Teapot, düğümlü mumlu iplik, lusit, paslanmaz çelik, 9,75x9x1,75, 2015

İrfan Ömürmen'in şekil 45'te yer alan "Pentül" isimli çalışması alternatif malzeme olarak tekstil porte ilişkisine verilebilecek örneklerdendir. Tül malzeme kullanılarak üretilen bu eserde farklı biçimler, farklı renkler doluluk boşluk ilkesi doğrultusunda değerlendirilmiştir. Sanatçının boya-tuval ilişkisini başka bir boyuta taşıma ilkesi ile gerçekleştirdiği eserde tekstil malzeme olan tülün şeffaf dokusundan yararlanılmıştır. Şeffaflık, transparan görüntülerin elde edilmesinde etken rol oynamış ve sanatçının vurgulamak istediği üçüncü boyuta katkıda bulunmuştur.

Şekil 45. İrfan Önürmen, Sarkaç/Pentül, 2016.

Çalışmalarında hem yüzlere hem de gerçeğe dayalı bir anlatı arayışı içine giren, özellikle arkadaşlarının, ailesinin ve diğer sanatçıların portrelerinden esinlenerek portre çalışmayı benimseyen sanatçı Cayce Zavaglia, tekstille ilişkili portre eserlere iyi bir örnektir. Zavaglia, portrelerini çalışmaya uygun bulduğu pamuk, ipek iplik ve nakış yününe elde dikme yöntemiyle birleştirerek, hiper gerçekçi tarzda eserler meydana getirmektedir. Klasik yağlı boyada kullanılan tekniklerde olduğu gibi renk harmanlamasını ve tonlamayı, geliştirmiş olduğu bir dikiş tekniği ile gerçekleştirmektedir. Dikiş esnasında ipliklerle belirlediği yön ile derinlik, hacim ve biçim yaratmaktadır (Keser 2016: 165-179).

Şekil 46. Cayce Zavaglia, El İşlemesi Tekniği ile Portre Çalışması, 2017, Hudson.

Şekil 47. Cayce Zavaglia, El İşlemesi Tekniği ile Portre Çalışması, 2021, Hudson.

Amerikan tekstil sanatçısı olan Lisa Butter, gerçek boyuttan daha büyük kapitone portreleri ile tanınan bir sanatçı örneğidir. Resimlerinde eksik bulduğu canlılık ve üç boyut unsurunu, tekstil malzeme ile tamamlamıştır. Konu olarak hatıraları, genellikle aile fotoğraflarını tercih etmiş ve aile bireylerinin portrelerini çalışmıştır. Kullandığı teknik olan dikiş ile sağladığı ince ayrıntılar sayesinde öznelerin karmaşık bireyselliğini yansıtmayı başarmıştır. Sanatçı aile, toplum, göç, gençlik anıları gibi konuları tekstil ile ilişkilendirerek yansıtmayı başarmıştır. Sanatçının kullandığı tekstil malzemeler de özellikle kendi kültürüne ait yaşam izleri taşıyan giysiler, aksesuarlardır (Snodgrass 2022:26-32).

Şekil 48. Bisa Butler, Güvenlik Devriyesi, 2018, Chicago Sanat Enstitüsü.

Şekil 49. Bisa Butler, Kurtulan, 2017.

Tekstil ürünlerinden tül ile portreler yapan bir başka örnek güncel sanatçılardan Benjamin Shine örneğidir. Moda tasarım konusunda uzmanlaşmış olan sanatçı, alternatif malzeme ile heykel ve tekstil disiplininin ortak noktada bulunduğu çalışmalar ortaya çıkarmıştır. Tülü ısıtarak şekillendiren sanatçı, genellikle portreler çalışmaktadır. Farklı

renklerde tülleri boya yerine değerlendirmiş, ya da tüllere katmanlar oluşturarak, onları sıkıştırarak açıktan koyuya giden ton skalası yaratarak portrelerini ortaya çıkarmıştır. Tülün narin, kırılğan, şeffaf, hafif özelliklerini kadın figürü ile özdeşleştirilmiş genellikle kadın yüzleri çalışmıştır. Tülün özellikle uçuşan yönünü dans, bale, balerin ile özdeşleştirerek, tülün uçan halini dans eden balerin gibi düşünmüştür. Parlak pembe, mavi, mor gibi renklerle tülün şeffaf yönünü birleştirmiş meditasyon içerikli eserler ortaya koymayı başarmıştır. Ayrıca tülün narin özelliği dolayısıyla da sanatçı, yaşamda geçici olan şeylere dikkat çekmek istemiştir (Shine 2015: paraf.1)

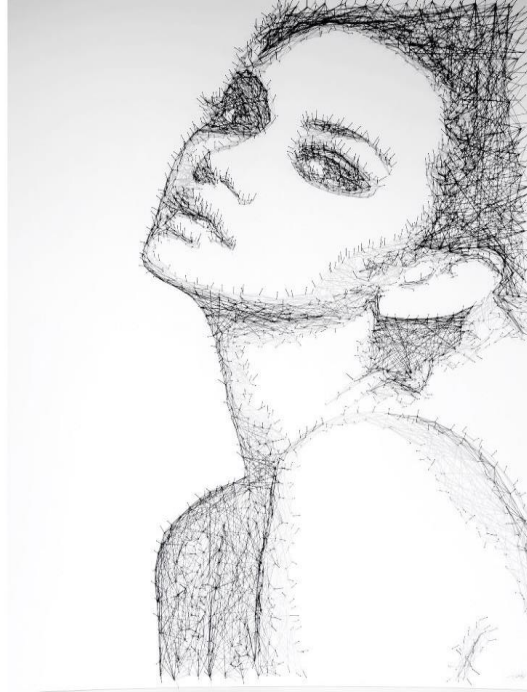

Şekil 50. Benjamin Shine, Karışık Teknik, Tül.

Tekstil sanatçısı olan Debbie Smyth, tekstil malzemelerinden iğneler ve ipliklerle oluşturduğu portreleri ile farklı bir örnektir. Smyth'in çizgisel bir görünüme sahip olan çalışmaları, oldukça fazla sayıda iğneden ve iğnelerin her birinden ağ şeklinde geçen ipliklerden oluşmaktadır. Bu teknik ile portre geleneğine uygun şekilde netleştirmeler ve bulanık tonlar oluşturmaktadır. Sanatçının tekstille ve dikiş tekniği, dil engeli, günlük gelenekler, hava koşulları gibi karışık konularla birleşmiştir. Yaşadığı yeni kültüre uyum sağlama, çevreyi özümseme gibi çeşitli konulara değinmiştir (İngram 2017:parag. 1-7).

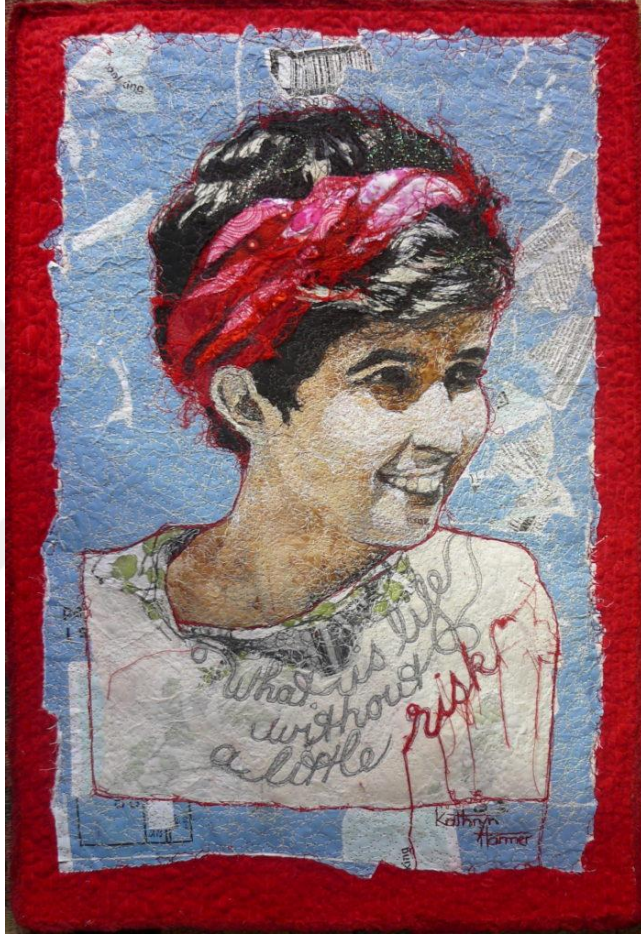

Şekil 51. Debbie Smyth, “Tasarımdan Yaradılışına” Gerilmiş İpliklerle Desen Çalışması 2017.

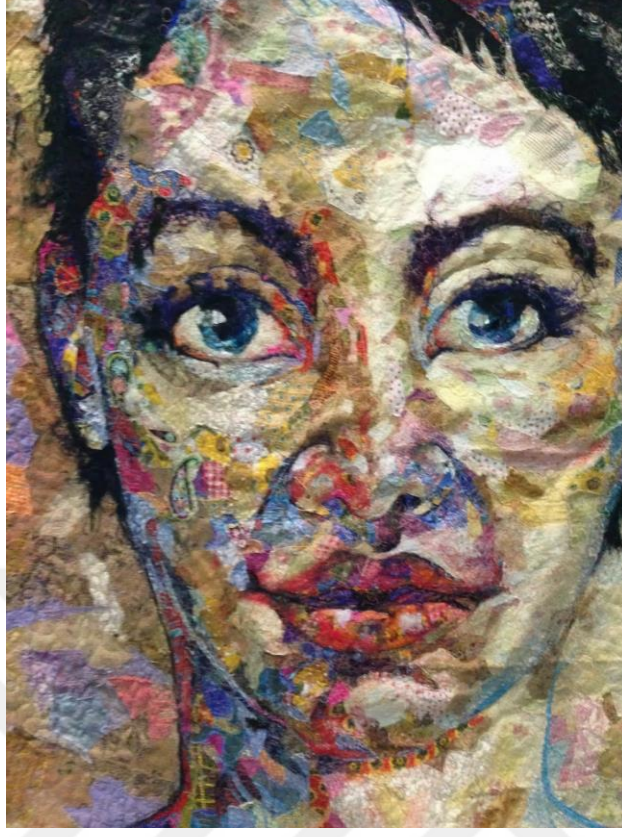

Şekil 52. Debbie Smyth, If In Doubt Pout, 125x95 cm, 2017.

Güney Afrikalı sanatçı Kathryn Harmer Fox, tekstil malzemeyi eserlerinde kullanan sanatçılardan biridir. Kumaş, iplik türünde tekstil malzemeleri, serbest hareketli makina nakışı, karalama dikişi gibi tekniklerle birleştirerek eserlerini meydana getirmektedir. İnsanların gerçek hayatlarından çekilmiş fotoğrafları konu edinen sanatçı, bu hayatları tekstil ile ilişkilendirdiği eserlerinde yeniden yorumlamaktadır (Tekstile Curator, 2023).

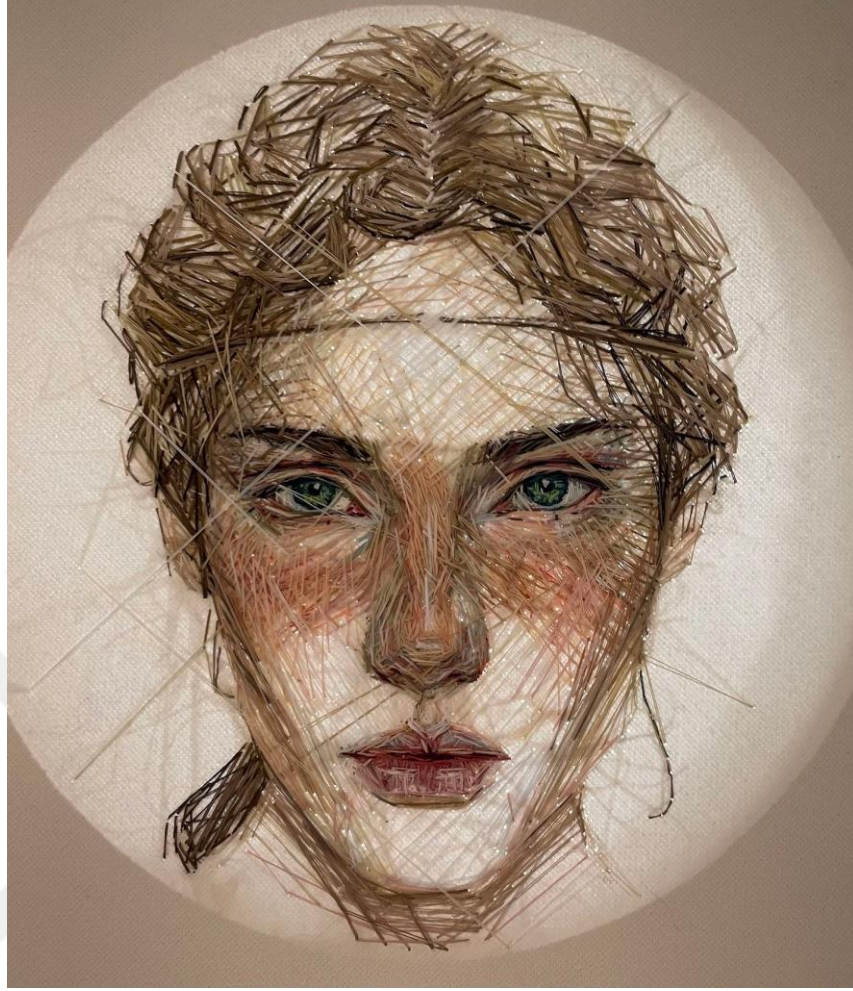

Şekil 53. Kathryn Harmer Fox, What is Life Without a Little Risk, Kumaş, İplik, 2014.

Şekil 54. Kathryn Harmer Fox, Kanvas Üzerine Kumaş ve İplikler, Karışık Teknik, 2014

Austin’de yaşayan Rose Couch adlı sanatçı, tekstil alanından renkli ipliklerle dikiş tekniği kullanarak detaylı çalışmalar meydana getirmektedir. Çizgi tekniği algısı yaratan bu çalışmalar, titiz bir çalışmanın ürünleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Paint With Threat, 2021).

Şekil 55. Rose Couch, Penelopeia, 2021.

İranlı ressam, fotoğraf ve elyaf sanatçısı Salman Khoshroo, tekstil malzemesi olarak ham yünü tercih etmiş ve yünün yumuşak ve kolay şekil alabilir özelliğinden yararlanarak, üç boyutlu portrelerini meydana getirmiştir (şekil 56). Büstlerinde kullanılmış lif parçalarından da yararlanan sanatçı, yine bu malzemenin özelliğini portrelerini yapacağı insanların duygularını yakalama konusunda özellikle tercih etmiştir. Diğer örneklere göre daha hacimli ve şeffaf bir örnek olarak karşımıza çıkan bu örnek günümüze yakın tarihli eserlerdendir (School of Stitched Textiles, 2021:parag.1).

Şekil 56. Salman Khoshroo, Yün Heykel, 2021, Yün, Sünger, Çelik, Pirinç, Ahşap.

Tekstil malzeme olarak kot kumaşı tercih eden sanatçı Jim Arendt, tekstil ve portre ilişkisine verilebilecek örneklerdendir. Kullandığı bu kot kumaşların hatıralarına da değer veren sanatçı, onları kullanılmış olarak bazen elden teslim almakta, bazen de farklı ülkelerden; çok uzak yerlerden, özensiz bir şekilde toplanmış ve paketlenmiş halde elde etmektedir. Teknik olarak dikiş tekniğini kullanan sanatçı, eserlerinin orjinal hallerini eskiz çalışmalarından sonra ortaya çıkarmaktadır. Tam olarak eskizlerine bağlı kalmamakta ve eserini dinleyerek yol almaktadır. Böylece sanatçı malzeme üzerinde hangi tekniği ve uygulamayı kullanması gerektiğini keşfetmektedir. Emekle ilişki kurarak her bir çalışmasını boyutlandırmakta, Amerika'nın imalat ve tarım ortamına olan yakınlığı sayesinde toplum ve işçi ekonomisinin yaşadığı dramatik değişikliklere dikkat çekmek istemektedir (Jim Arendt, 2013).

Şekil 57. Jim Arendt, Kot Kumaş, Aplike Tekniği.

SONUÇ

Tekstil giyinme, korunma, barınma ihtiyacı ile insan yaşamına girmiş, zamanla birçok ihtiyaç halinde yerini bulmuştur. İnsan hayatına dahil oluşundan beri, temel ihtiyaçlara karşılık gelmekte, ilerleyen süreçte estetik anlamı olan yapılarda da yerini bulmaktadır. Sanat pratiklerinde yaşanan değişimler gelişimler kapsamında tekstil malzemenin yeri kavramsal, biçimsel anlamda çok yönlü bir değere kavuşmuştur.

Biçimsel ve kavramsal anlamda tekstil malzemenin sanatta geçirdiği evrelerde yaşadığı gelişmelere dikkat çekilmesi hedeflenen bu tezde özellikle portre sanatında bu malzemenin konumu üzerine detaylı araştırma yapılmıştır. Portre sanatının geçirdiği yenilikler de göz önüne alınarak çalışma ortaya çıkarılmıştır. Modern dönemle birlikte sanatçıların daha çok karşılaştığı, özellikle arayıp bulduğu, ya da günlük kullanım nesneleri ile oluşturduğu, portre geleneği kapsamında tekstillerle yapılan eser örnekleri incelenmiştir. Bu doğrultuda iki bölüm şeklinde ortaya çıkan tezde ilk bölüm alternatif malzeme ve sanat eseri kapsamında ikinci bölüm ise tekstil ve sanat, tekstil ve portre kapsamında ele alınmıştır.

Sonuç olarak tekstil ürünleri ile yapılan portrelerin sanatın geçmiş dönemlerinde olduğu gibi günümüz sanatında da hem biçimsel hem de kavramsal kaygılara çözümler yarattığı ve tekstille portrelerin sanat eseri olarak varlığını sürdüreceği kanısına varılmıştır. Bu doğrultuda hem geçmiş zamanda hem de günümüze yakın dönemde biçimsel anlamda yapılan arayışlar, boya, fırça, kil gibi geleneksel malzeme sınırlandırmasının dışına çıkma çabası sanatçıları alternatif malzemeler arayışında tekstille buluşturmuştur. Estetik değerler kapsamında, sanatçılar kendi içselliklerini yansıttıkları tekstil malzemelere yaşanmışlık duygusu yüklemişlerdir. Bu yaşanmışlıklar duyguları, kimlikleri en çok ifade eden portrelerde yerini bulmuştur. Tekstil lifli yapısı ve kimliğinde bulundurduğu hatıraları sayesinde sanat eserinde bir anlatım dili yaratmaktadır. Örneğin iplik şeklinde olduğunda eserin hem konstrüksiyonunu yaratmakta hem de çizgiselliğine katkıda bulunabilmektedir. Kumaş halinde olduğunda resim sanatında tuval gibi zemin olmaktadır. Heykel sanatında temel oluşturma aşamasından, estetik değerleri katma aşamasına kadar çeşitli rolleri üstlenmektedir. Renkli özelliği eserlerin renklendirilmesinde direk olarak kullanılabilir. Yumuşaklığı ve esnekliği kıvrımlı bölgeler oluşturmaya katkı sağlamaktadır. Böylece

eserde tonlama değerlerinde, hacimsel oluşumlarda tekstil kolay biçim almaktadır. Katkı malzemeler yardımıyla katılan özelliği yine hacimsel etkilerde sağlamlık katmaktadır.

Tekstil portre sanatındaki yeri yadsınamaz derecededir. İlk olarak lif sanatı tekstil sanatı kapsamında değeri, insan yaşamında kıymetli bir araç oluşu, sanatçıların vazgeçilmezi olması, tekstilin öneminin oldukça büyük olduğunun kanıtıdır. Bu kapsamda literatüre, tekstilin portre ile olan ilişkisi boyutunda ortaya çıkan eserlerden örnekler çerçevesinde derleme içerikli katkı sağlanmaya çalışılmıştır. Bu türden yapılacak araştırmalara kaynak olması ümit edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Ahmetoğlu Ülkü ve Denli Salih (2013). "Soyut Dışavurumculuğun Ortaya Çıkışı ve Türk Resim Sanatına Yansımaları". *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi* 3(8)
- Antmen, Ahu (2016). *20. YY. Batı Sanatında Akımlar*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Armağan Benek, Sibel (2022). *Geri Dönüşüm Kavramı Kapsamında Tekstil Atıklarıyla Heykel Üretimi* (Sanatta Yeterlik Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü)
- Arslan Ebru ve Gökçe Ezgi (2022). "Giyilebilir Sanatta Alternatif Malzemeler ve Seramik Kullanımı". *Uluslararası Sanat ve Sanat Eğitimi Dergisi* 16-41
- Balseçen, Haydar (2019), "Rönesanstan Romantizme İktidarın Sanatı", *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*. 6(3): 300-307.
- Batur, Enis (2004). *"Yüz Yüze" Başkalaşım lar I-X*. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret Ve Sanayi A.Ş.
- Bilir, Ayşe (2015). "Magdalena Abakanowicz ve" Agora" Adlı Yerleştirmesi". *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 5(2), 172-186.
- Braddock Sarah E. ve O'Mahony, Marie (1998). *Techno Textiles: Revolutionary Fabrics for Fashion and Design*. New York: Thames and Hudson.
- Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi (2008). İstanbul: Yem Yayınları. Cilt:2, s.773
- Ergün, Cemil (2012). "Temel Sanat Eğitiminde ve Çağdaş Sanatta Kolaj-Fotomontaj". *Sanat-Tasarım Dergisi*, 1(3), 5-19.
- Ergür Gökçen ve Çoban Caner (2021). "Buluntu Nesnenin Kişiselleşmesi". *Kesit Akademi Dergisi*, 7(28), 173-196.
- Erkal, Orhan (2016). *Resim Sanatında Portre* (Doctoral dissertation, Anadolu University (Turkey)).
- Eroğlu, Özkan (1997). *Resim Sanatı*. İstanbul
- Ersen, Nuran Leyla. (2010). "Feminist Sanatın Kadın Sanatçılara Etkisi: Miriam Schapiro, Tracey Emin ve Andrea Dezsö Örnekleri Üzerinden Kadın

- Zanaatı/Sanatı”, *Yedi Sanat Tasarım ve Bilim Dergisi*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları. 73-78.
- Güneş, Nurhayat (2013). *Resim Sanatında Kolaj, Asamblaj ve Türk Resmine Yansımaları* (Master's thesis, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü)
- Gürcüm, Hatice ve Kartal Semiha. (2017). “Bauhaus ile Tasarıma Dönüşen Zanaat”, *İdil Dergisi*, 6(34), s.1767-1798.
- Harvey, David (1997). *Postmodernliğin Durumu*, İstanbul: Metis Yayınları
- Haylamaz Gözde ve Ayranpınar Kozbekçi Selda (2022). “1960 Yılından Günümüze Tekstil/Lif Sanatında Form ve Kavram Olarak Giysi”. *Socrates Journal of Interdisciplinary Social Studies*, 8(23), 23-35.
- Hilmi, Özkan Selim (2021). *Avrupa Tarihi*. İstanbul: Ötüken
- Kapar, Serpil (2018). “Cinsiyet Bağlamında Çağdaş Sanatta Alternatif Malzeme Olarak Tekstil ve Zanaatten Sanata Dönüşüm Koşulları”. *Journal of arts*. 1(2), 39-52.
- Kaplanoğlu, Lütfü (2008). “Sanatsal Bir Değer Olarak" Kolaj"”. *Sanat Dergisi*. (13), 97-104.
- Köksal, Musa (2012). “Sanat Nesnesinin Estetik Değeri ve Başkalaşımı”. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi “Sanat” Dergisi*. 22: 123-133.
- Keser, Nimet (2016). “İplik sanatı: Sanat alanına kabul edilme mücadelesi ve çağdaş bir sanat dalı olarak yükselişi”. *Humanitas- Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*. 4(08), 165-179.
- Kim, Gokmi (2017). “A Study on Emotional Color Image Expression of Up-cycling Brand”. *AIC 2017 Jeju*, 216-219.
- Kostrzewa, Tessa (1999). “Fayyum Portreleri”, (Çev. Celal Üster), *P Kültür ve Sanat Dergisi*. Sayı:15, Portakal Yayınları, S. 8.
- Koşar Arabalı, Tuğba (2017). “Çağdaş sanat disiplinleri arası etkileşimlerde lif sanatı”. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*. 6(35), 2035-2059.
- Koşar Arabalı, Tuğba (2021) “Geri Kazanılmış Pamuklu Kumaş Özelinde Tekstil Heykele Güncel Yaklaşımlar”. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 11(1), 287-302.

- Kurut, Tolga (2012). *Özgin baskı sanatında bir anlatım biçimi olarak portre* (Doctoral dissertation, DEÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü).
- Leroy, Cathrin (2006). *Gerçeküstücülük*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Lunn, Eugene (2011). *Marksizm ve Modernizm*. (Çev. Yavuz Alogan). Ankara: Dipnot Yayınları
- Lynton, Nobert. (2004). *Modern Sanatın Öyküsü*. İstanbul: Remzi Yayınevi
- Mitchell, Victoria (2021). "Judith Scott: Capturing the Texture of Sensation". *TEXTILE*, 19(3), 328-339.
- Özkanlı, Ümit (2006). *Sanat ve Sanatçı Bağlamında Otoportre Ve Portre* (Doctoral dissertation, Sakarya Üniversitesi)
- Polke, Moure, G., ve Thomson, G. (1990). *Sigmar Polke*. San Francisco Museum of Modern Art.
- Passeron René (2000). *Sürrealizm Sanat Ansiklopedisi* İstanbul: Remzi Kitabevi. 1. baskı, s. 54
- Reichardt, Jasia. (1982), Magdalena Abakanowicz, Museum of Contemporary Art, Chicago, Abbeville Press, Publisher, New York
- Snodgrass, S. (2022). Bisa Butler: Portraits. *Textile*, 20(1), 26-32.
- Şahin, Hikmet (2013). "Postmodern sanatta eklektik nesnelere". *Karadeniz Araştırmaları*, 36(36), 235-255.
- Terzioğlu, Tosun (2015). Durmak, K. A. Ü. Aydınlanma Çağı.
- Tigin, Yasemin (2014). *Sanat-Hayat Bağlamında Nesnelere Yeniden Okunması*. (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- Tufan, Merve Mehtap ve İlden Serkan (2020). "Postmodern Sanatta Nesnenin Görevi". *Journal of Humanities and Tourism Research*, 10(4), 952-965
- Turani, Adnan (1997). *Dünya Sanat Tarihi*. İstanbul: Remzi
- Uysal, Arzu (2009). "Yüzün Ötesi-Portre Kurmak Üzerine" *Sanat ve tasarım dergisi*, 1(4), 107-122.

Üner, Özlem (2014). “Malzemeye karşı malzeme: Çağdaş resim sanatında gerçeklik serüveni”. *Rh+ Art Magazine*, 105,82-87.

Yaşar, Neslihan (2019). “Bauhaus’tan Black Mountain Kolejine Anni Albers Dokümaları”, *The Journal of Social Sciences Institute*, Sayı 44, s.131-152.

Yıldız, Harun (2015). *Kriminal Portreler*, (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü)

Yılmaz, Burhan (2015). “Atık Nesneden Sanat Yapıtına Malzemenin Dönüşümü”. *Art-E Sanat Dergisi*, 8(15), ss.185-197.

Yorgancıoğlu Pelin Elcik (2015). “Alternatif Bir Sanat Arayışı: Happening (oluşum)”. *Sanat dergisi*. 28: 77-94

Elektronik Kaynaklar

Benjamin Shine, (2015) Tule Works, Bnejamin Shine Studio,

<https://www.google.com/search>

Cavanagh Alice, “Heykelleri Taş Gibi Görünüyor.” ,T Dergisi,

<https://www.nytimes.com/2022/09/21/t-magazine/sergio-roger-textile-sculpture.html>

Daniel, (2010). Lauren Dicioccio: Fostering a conversation,

<https://www.textileartist.org/lauren-dicioccio-fostering-conversation/>

H. 2017, Debby Smith, Koseptten Yaratıma, Tekstile Artist. Org,

<https://www.textileartist.org/debbie-smyth-from-conception-to-creation>

Jim Arendt,

https://jimarendt-com.translate.goog/wp/about/?_x_tr_sch=http&

Paint With Threat, Seving Streath Through Canvas, by Rose Couch, 2021

<https://www.paintwiththread.com>

Prosko,

https://foundator..._prosko

Rox De Luca, (2020), Rox De Luca Visual Artist, Gleaning For Plastics Defying Wastefulness,

<https://www.roxdeluca.com/>[27.04.2022]

School of Stitched Textiles, 2021, 10 Textile Portrait Artists You Have To Follow, parag.1

<https://www.sofst.org/10-textile-portrait-artists-you-have-to-follow/>

Sigmar Polke: 1997 The Three Lies of Painting

https://en.wikipedia.org/wiki/Sigmar_Polke#cite_note-14

Tekstile Curator, Waking Up to World to Contemporary Textile Art, 2023

<https://www.textilecurator.com>

Yıldız A. 2021, Anamorfoz Atatürk,

<https://www.izmir.art/tr/anamorfoz-ataturk>.

Görsel Kaynaklar

Resim 1. <https://www.textileartist.org/ian-berry-behind-closed-doors/> erişim tarihi: 12.10.2022

Resim 2. https://www.randafricanart.com/Baga_Nimba.html erişim tarihi: 02.05.2013

Resim 3. <https://www.istanbulsanatevi.com/sanaticilar/soyadi-b/braque-georges/georges-braque-bardak-karaf-ve-gazete-1427/> erişim tarihi: 12.05. 2022

Resim 4. <https://www.pablo-ruiz-picasso.net/work-4004.php> erişim tarihi: 12.05. 2022

Resim 5. <https://www.artnet.com/artists/kurt-schwitters/> erişim tarihi: 02.05.2022

Resim 6. <https://www.artforum.com/print/201101/rate-of-exchange-the-art-of-kurt-schwitters-27053> erişim tarihi: 04.05. 2022

Resim 7. <https://www.artforum.com/print/previews/200401/hannah-hoech-5956> erişim tarihi: 05.05.2022

Resim 8. <https://www.wikiart.org/en/pablo-picasso/mandolin-1914> erişim tarihi: 11.05.2023

Resim 9. https://artsandculture.google.com/entity/max-ernst/m0bqb_?hl=tr erişim tarihi: 03.06.2022

Resim 10. <https://www.artnews.com/art-in-america/features/meret-oppenheim-surrealism-object-1234619888/> erişim tarihi: 03.06.2023

Resim 11.

<https://digital.nga.gov.au/archive/americanmasters/artists.cfm%3Fartistnr=20076.html> erişim tarihi: 04.05.2022

Resim 12. <https://artblart.files.wordpress.com/2015/09/medici-princess-1948-web.jpg> erişim tarihi: 14.04. 2022

Resim 13. <http://www.armanstudio.com/artworks/> Erişim tarihi: 03.07.2022

Resim 14. <https://www.artsy.net/artwork/cesar-baldaccini-compression> Erişim tarihi: 03.07.2022

Resim 15. <https://www-projectvortex-org.translate.goog/tom-deininger?> erişim tarihi: 24.06.2023

Resim 16. <https://www.roxdeluca.com/images/s.RdL.9.jpg> erişim tarihi: 20.04.2023

Resim 17. <https://www.roxdeluca.com/> erişim tarihi: 23.05.2022

Resim 18. <https://www.bilgipedia.com.tr/sumerler/> erişim tarihi: 21.06.2023

Resim 19. <https://www.arkeolojideferim.com/roma-portreleri/> erişim tarihi: 23.06.2023

Resim 20. [https://www.ancient-origins.net/news-history-archaeology/fayum-mummy-portraits-expose-iPablo Picasso \(1881-1973\)information-about-precise-painting-techniques-020744](https://www.ancient-origins.net/news-history-archaeology/fayum-mummy-portraits-expose-iPablo Picasso (1881-1973)information-about-precise-painting-techniques-020744) erişim tarihi: 23.06.2023

Resim 21. <https://smarthistory.org/pablo-picasso-kahnweiler/> erişim tarihi: 23.06.2023

Resim 22. <https://www.wikiart.org/en/man-ray/portrait-of-alfred-stieglitz-1913> erişim tarihi: 23.06.2023

Resim 23. https://en.wikipedia.org/wiki/Lincoln_in_Dalivision erişim tarihi: 23.06.2023

- Resim 24. <https://www.istanbulsanatevi.com/sanatcilar/soyadi-d/dali-salvador/salvador-dali-surrealist-daire-olarak-kullanilabilen-mae-westin-yuzu-8223/>
erişim tarihi: 23.06.2023
- Resim 25. <https://brooklynrail.org/2021/03/artseen/Georg-Baselitz-Pivotal-Turn>
erişim tarihi: 23.06.2023
- Resim 26. <https://gerhard-richter.com/en/art/paintings/photo-paintings/portraits-people-20/gilbert-george-6125> erişim tarihi: 23.06.2023
- Resim 27. <https://arthur.io/art/gottfried-helnwein/its-only-rock-n-roll-ii> erişim tarihi
23.06.2023
- Resim 28. <https://gigafox.ru/tr/planning/dzhuzeppe-archimboldo-kartiny-dzhuzeppe-archimboldo/> erişim tarihi: 23.06.2023
- Resim 29. <https://gigafox.ru/tr/planning/dzhuzeppe-archimboldo-kartiny-dzhuzeppe-archimboldo/> erişim tarihi: 23.06.2023
- Resim 30.
<https://i.pinimg.com/originals/39/4a/71/394a7146d923377d074b2413ac24cf0b.jpg>
erişim tarihi: 03.05.2022
- Resim 31. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/716477> erişim tarihi:
16.05.2022
- Resim 32. <https://www.izmir.art/tr/anamorfoz-ataturk> erişim tarihi: 22.05.2022
- Resim 33. <https://www-projectvortex-org.translate.goog/tom-deininger?> erişim tarihi:
24.06.2023
- Resim 34. <https://www.sergioroger.com/works/project-one-93cc7-ywj28-ghnk7>
erişim tarihi: 3.07.2023
- Resim 35. <https://annevaleriedupond.com/galerie-photo/sculpture/> Erişim tarihi:
3.07.2023
- Resim 36. <https://annevaleriedupond.com/galerie-photo/sculpture/> erişim tarihi:
3.07.2023
- Resim 37. <https://www.meer.com/mazzoleni-art-gallery/artworks/75424> erişim tarihi:
07.06.2023

Resim 38. <https://www.moca.org/collection/work/mu-mu> Erişim Tarihi: 03.07.2023

Resim 39. <https://www.wikiart.org/en/sigmar-polke/mao-1972> erişim tarihi:
07.06.2023

Resim 40. <https://www.tate.org.uk/art/artworks/abakanowicz-embryology-t12958>
erişim tarihi: 03.07.2023

Resim 41. <https://www.tate.org.uk/art/artworks/abakanowicz-embryology-t12958>
erişim tarihi: 03.07.2023

Resim 42. <https://artam.com/makaleler/sergiler/doris-salcedo-fondation-beyelerde>
erişim tarihi: 03.07.2023

Resim 43. <https://www.newyorker.com/magazine/2014/12/01/wrap-star> erişim tarihi:
03.07.2023

Resim 44.
<https://i.pinimg.com/564x/3b/d5/1e/3bd51ed11f367975b9d8578937ca46d9.jpg> erişim
tarihi: 01.03.2022

Resim 45. <https://www.textileartist.org/lauren-dicioccio-fostering-conversation/>
erişim tarihi: 20.01.2023

Resim 46. <https://www.textileartist.org/kate-anderson-art-knotting/4-kate-anderson-front-view-marilynwarhols-chanel-2015-11-x-9-5-x-2-knotted-waxed-threads-stainless-steel/> erişim tarihi: 19.02. 2023

Resim 47. <https://evetbenim.com/wp-content/uploads/2016/03/Galeri-24-sergi5.jpg>
erişim tarihi: 10. 04.2022

Resim 48. <https://www.caycezavaglia.com/paintings/2019/4/2/untitled-current-profile>
erişim tarihi: 03.07.2023

Resim 49. <https://www.caycezavaglia.com/paintings/2019/4/2/untitled-current-profile>
erişim tarihi: 03.07.2023

Resim 50. <https://www.artic.edu/exhibitions/9324/bisa-butler-portraits> erişim tarihi:
03.07.2023

Resim 51. <https://www.artic.edu/articles/898/bisa-butler-the-shared-gifts-of-influence>
erişim tarihi: 03.07.2023

Resim 52. https://www.artsy.net/artist/benjamin-shine/auction-results?hide_upcoming=false&allow_empty_created_dates=true erişim tarihi: 18.01.2023

Resim 53. <https://www.textileartist.org/debbie-smyth-from-conception-to-creation/> erişim tarihi: 03.07.2023

Resim 54. <https://www.textileartist.org/debbie-smyth-from-conception-to-creation/> erişim tarihi: 03.07.2023

Resim 55. <https://www.textilecurator.com/home-default/home-2-2/kathryn-harmer-fox/> erişim tarihi: 07.22.2023

Resim 56. <https://www.talenthouse.com/kathryn-harmer-fox> erişim tarihi: 07.22.2023

Resim 57. <https://spoke-art.com/products/rose-couch-penelopeia> erişim tarihi: 07.22.2023

Resim 58. <https://www.sofst.org/wp-content/uploads/2021/10/salman-khoshroo-portrait-artist-2-min.jpg> erişim tarihi: 22.07.2023

Resim 59. <http://www.thedenimeye.com/home/the-art-of-denim-denim-sculpture-amp-installation> erişim tarihi: 22.07.2023

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Alırza BENEK

Uyruğu : T.C.

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet yılı
Lisans	Cumhuriyet Üniversitesi	2009
Yüksek lisans	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	